

ЄВРОКОН-2005:
КРАЩІ
письменники-
фантасти
ЄВРОПИ

Марина та Сергій ДЯЧЕНКИ

Печера

Марина и Сергей Дяченко

Печера

предоставлено правообладателями

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=4942984

Марина та Сергій Дяченки «Печера», серія «Українська фантастика»,

цикл «316»: Фоліо; Харків; 2010

ISBN 978-966-03-5048-9

Аннотация

Дія роману Марини та Сергія Дяченків «Печера» відбувається в місті, в якому нема злочинів і замків на дверях. Ідеальний варіант суспільства? Так, але тільки на перший погляд. Тому що свідомість мешканців цього міста розділена. Удень вони живуть у реальності, яка регулюється звичайними нормами і правилами. А вночі до їх «послуг» Печера – світ поза свідомості, який наповнений дивними і жорстокими створіннями. Прокидаючись зранку, мешканці міста розуміють, що у світі Печери вони реалізують усі свої потаємні бажання, які заборонені у світі реальному. Але де проходить межа між світами? І чи є вона взагалі?...

Як завжди, Дяченки, майстерно підкоряючи захоплюючим сюжетом, ставлять перед читачами філософські питання, відповідь на які кожен повинен знайти сам...

Содержание

Розділ перший	4
Розділ другий	52
Розділ третій	112
Конец ознакомительного фрагмента.	137

Марина та Сергій Дяченки

Печера

Розділ перший

...Вона була безтурботна.

Вуха її, схожі на половинки великої мушлі-перлівниці, легко різнили звуки від згуків; шерехи, накладаючись на дзвін крапель, відлунювали від стін, слабшали й множилися, тонули, втрапивши в зарості моху, незліченно повторювалися, вдаряючись об стіну. Звуки – ниточки, що заповнюють простір Печери, – зараз усі були тонкі, нечасті й цілком безпечні. Шаруділи у вологих щілинах комахи, ледь чутно шелестіла повільна річка, а на цілий ярус нижче парувалися два дрібні тхолі. Спокійне дихання Печери; цілковитої тиші тут не буде ніколи. У цілковитій тиші царна почувалась би сліпою.

Вона постригла вухами, неквапливо, із задоволенням перебираючи ниточки знайомих безпечних звуків; тоді підвела голову й, нечутно переступаючи ратичками, подалася вниз, до води.

Кам'яне склепіння тут губилося в темряві. Мерехтливі лишайники не освітлювали, вони ледь світилися самі, позначаючи стіни та схили зеленуватими нерівними плямами. Царні

було байдуже до дикуватої привабливості залу – вона чула воду. Найпрекрасніший з усіх відомих їй звуків.

І вона схилилася над темною поверхнею і насамперед побачила себе – мініатюрну тваринку з очима-мигдалинами та сторожкими, напруженими вухами на маківці. Плетиво ледве чутних звуків знову запевнило її, що навколо все безпечно; вона встигла роздивитися світ по той бік водяної плівки – далеке дно, спинки риб, застиглих непорушно, мовби чогось очікуючи, самосвітні камінці серед звичайної гальки, пасма цупкої підводної трави...

Далі була чорна морда, вся, здавалося, з самих тільки ікластих щелеп.

Слух повідомив її про небезпеку надто пізно. Хижак умів обманювати звуки; величезне тіло, що досі зливалося з камінням, уже вирвалося з води й зависло в кидку, а її вуха й досі не чули смерті.

Час, необхідний звірові для вбивства, був незмірно менший за час, відпущений царні на думку про втечу. Тільки на думку, бо це не був ані товстом'ясий барбак, ані жадібний схруль.

Хижак був – сааг.

А сааги не хиблять.

Царна може побачити саага тільки раз у житті.

Проте завжди впізнає.

М'язи, що відповідають за дихання, встигли скоротитись.

Видих...

Прорвана поверхня води гойдалась, і бризки, якби вони були, ще б висіли в повітрі; проте сааги на здіймають бризок.

І ніколи не хиблять.

Цей – схибив.

У ту соту частку секунди, коли щелепи змикалися, – ратички царни ковзнули на гладенькому камені. І вона рефлексивно зробила рух, до якого її паралізована жахом голівка не додумалась би ніколи. Просто не встигла б.

Вона сахнулась – і щелепи саага, ідеальне знаряддя для перегризання ший, зімкнулися не там, де мали.

І замість гарячої крові в пащу хижакові полізла густа, пишна, цупка вовна її манишки, а ця царна була особливо кудлата.

Частка секунди – вона бачила просто перед собою його каламутні, скажені, широко посаджені очі.

Потім інстинкт, що діяв окремо від її бажань, скинув вовну. Залишив хижакові як викуп. Як жертву. Усі царни вміють жмутками скидати вовну, і чимало які з них завдяки цьому довше живуть.

Може, сааг поперхнувся її манишкою. Може, він просто не повірив у те, що сталося, – бо царна бачить саага тільки раз, єдиний раз у житті!..

Однак за мить вона вже мчала, і цокіт ратичок об каміння метався по Печері, відбивався від стін і вказував утікачці просвіти й щілини, і тому вона ні разу не спіткнулася, й не налетіла на сталагміт, і не скрутила витонченої шийки.

Можливо, сааг переслідував її.

Можливо.

* * *

Паула прокинулась і якийсь час бездумно дивилась на прямокутник світла, що помалу сповзав зі стелі на стіну.

Серце її калатало так, що підстрибував витканий на ковдрі гном. Паула не терпіла цієї коври – що за слиняві інфантильні мотиви, до чого тут гном, та ще й з такою мерзенною бородатою пикою...

Вона схлипнула. У вухах її і досі метався, вдаряючись об стіни, цокіт бентежних ратиць.

Отже, це все-таки СТАЛОСЯ?

Серце закалатало дужче, та Паула встигла накрити його холодною рукою розуму. Найстрашнішого якраз і НЕ СТАЛОСЯ. А тому немає самосвітних лишайників з неясного сну, а є тільки сонячний промінець, вульгарний гном на коври, бурмотіння радіо на кухні і – ось, нате вам!..

– Пауло, вставай!

Стефанин голос видає легку застуду й дедалі більше роздратування. Густий тупіт – це тільки здається, що галопує сотня кінноти. Насправді то Митик ганяє м'яча, хоч дитині начебто давно пора бути в садку... І найкраще – разом з м'ячем...

– Пауло, вставай!..

Вона блаженно всміхнулася.

Серце втишувалось. І висихав холодний піт. Зараз вона помиється, вип'є кави й подасться одержувати чергову про-
чуханку від Розганяя...

Вона засміялась. Іншим разом така думка викликала б на-
пад депресії, однаке зараз їй шалено подобається жити.

– Пауло, спізнишся!..

Гуркіт. Це Митик перекинув м'ячем табуретку, о, йому
сподобається, він повторить...

Так і є. Гуркіт. Паула потяглася.

А от якби ви знали, думала вона, шматуючи на тарілці
жовту грудку омлету. А от якби ви знали, що зі мною... та ну
його. Не годиться весь час про це думати, але якби ви всі – і
ти, Стефано, і твій Влай, що вже годину як пішов на роботу,
і ти, Митику, малий вилупку...

– Пауло, ти взяла червону заколку до зеленої сорочки?!
Ти що, дальтонік?

– Та я не помітила...

– Їй-богу, Митика легше навчити, ніж тебе... Митику,
негайно викинь муху.

– Та вона вже здохла...

– Тим більше викинь! Пауло, поміняй заколку негайно.

– Дай каву допити...

– Бігом-бігом, потім доп'єш, це одна хвилина... А то за-
будеш, так і підеш, без смаку, наче клоун...

– Клоунів не їдять, – припустив Митик. – Клоуни не бу-

вають зі смаком...

Паула щасливо всміхнулася.

Якби вони знали...

Якби ви всі знали, думала вона, взуваючись перед дверима, де пришпилено було аркуш з яскравим фломастерним текстом: «Пауло! Йдучи, вимкни праску, плиту, кавоварку, телевізор! Не забудь годинник, бутерброд, гаманець, проїзний, перепустку! Перевір, чи замкнула вхідні двері!»

Якби ви знали, наспівувала вона собі під ніс, розкланюючись у ліфті з сусідами. Якби ви...

Двір заливало сонце. Паула міцно-преміцно заплющила очі, вдивляючись у червоне марево своїх зімкнутих повік. Якби ви знали... яке чудове життя. І яке воно ще чудовіше, якщо зрозуміти, ні, шкурою відчутти, яке воно тоненьке...

– Пауло!..

Стефана звисала з балкона, потрясаючи білим згортком:

– Пауло! Легше Митикові, їй-богу... На!

Бутерброд у поліетиленовому пакеті гепнув на газон. Гойднулися ромашки.

Вона спізнилася хвилин на двадцять.

На сходовому майданчику стояв і кутив Сава, оператор з чотирнадцятого каналу; іншим разом Паула шаснула б повз нього, не посмівши заговорити, але сьогодні гострий смак до життя звелів їй зупинитись, і усмішка вдалася сама собою:

– Привіт!

Усе, тепер Сава її запам'ятає. Тепер вона перестане бу-

ти для нього блідою асистенткою, яких на всіх поверхах телецентру хоч греблю гати. Тепер, можливо, при наступній зустрічі він сам привітається, перший...

Наспівуючи й цокаючи каблуками, Паула пройшла на робоче місце; секретарка Лора метнула в неї лютий погляд:

– Пауло!.. Щоб ти була здорова! Тебе Розганяй... Тебе пан Мирель уже... Ти йому інтерв'ю розшифрувала?

Цілих півхвилини Паула гарячково міркувала, про що йдеться, і встигла вже вкритися гарячим потом од думки, що забула зробити щось украй важливе; потім, полегшено зітхнувши, ляпнула об стіл бувалим у бувальцях дипломатом.

– Навіщо так репетувати...

Кришка дипломата розкрилася, вивільнивши ядучий оселедевий дух. Ще за мить секретарка Лора здивовано ворухнула ніздрями гостренького носика; Паула сторопіло дивилася в надра власного портфеля.

Згори, просто під кришкою, просто на акуратному стосику розшифрованого інтерв'ю, лежав, закотивши каламутні очі, запашний сіро-коричневий оселедець. У трагічно розкритій пащі громадилися дрібні безглузді зубки; Паула повільно закрила дипломат. Лора дивилась очікувально.

Паула зітхнула. Заплющила очі, здолала потужну огиду до всіх дітей планети, до цих безкарних, нахабних тиранів, що чинять свої неподобства з безневинним виразом на рожевих пичках. Скреготнула зубами, зиркнула на Лору:

– Я зараз...

Під некліпаючим здивованим поглядом вийшла з кімнати, процокала каблуками до білих дверей з силуетом елегантної дами; тут, злодійкувато озирнувшись, розкрила портфель і гидливо, двома пальцями, взяла оселедця за шорсткий хвіст.

– Зар-раза мала...

Паула не оселедця мала на увазі. Паула мала на увазі Митика, котрому, як завжди, все минеться безкарно.

Якийсь час вона стояла посеред хромованого блиску та білих кахлів, погойдуючи на вису оселедцем, мов маятником. Потім зітхнула й опустила рибину на скляну поличку під дзеркалом; тепер оселедців стало два, й обидва смерділи нестерпно.

Зі звуком водяного зливу з найближчої кабінки виплила строга бабуся – завідувачка архіву; на мить збентежившись, вона кинула погляд, призначений одночасно й Паулі, і її оселедцеві. Бабуся вийшла, не наважившись підійти до умивальника; Паула зітхнула, вийняла з портфеля перший аркуш розшифрованого інтерв'ю і ретельно, з милом, стала відпирати оселедцеву пляму під струменем гарячої води.

– ...Скажіть, Пауло Німробець, що за дивні міркування змушують мене й досі... нормальна людина ще два місяці тому вигнала б вас утришия!

– Я передрукую.

– Не треба!.. Я знайду, хто зробить цю роботу швидко й не підведе... А от як мені треба буде якусь справу провалити,

тоді я надішлю вам особисте запрошення...

Пан Мирель, успішний режисер, до якого давно й міцно прилипла кличка Розганяй, жовчно скривив губи. Паула мовчала; радість життя потьмарилась, пригнічена прочуханкою. Та щойно її перестануть лаяти – і там, за дверима задушливого кабінету, ранковий настрій повернеться знову.

Пан Мирель ніби прочитав її думки.

– Усе з вас скочується... наче з гуски вода. Говориш, говориш...

Секунду Паула вирішувала, всміхнутися їй чи почервоніти. Вийшло і те й те.

– Що ж, Німробець... До наступного проколу. Наступний великий прокол буде у вашій кар'єрі останнім... Ідіть у сімнадцяту студію, віднесіть оці касети й оцей текст... І, якщо на вашому шляху трапиться буфет, не надумайте загортати в папери пиріжок!

Посеред сімнадцятої студії стояв, широко розставивши довгі ноги, оператор Сава. Навушники й мікрофон робили його схожим на пілота космічного корабля; Сава дивився у вічко камери, іноді обертався до асистента, і тоді крізь віконце апаратної Паула бачила вилицювате серйозне обличчя й мужнє пасмо волосся, що мальовничо спадало на лоба.

– Пауло... Агов, Пауло!.. Іди скажи шефові, що ця касета не підходить...

– Подзвони йому – чого мені бігати?

– Тобі що, ноги відпадуть?! Бігом, туди-сюди... – другий

режисер, що сидів за величезним пультом, не терпів на роботі ледарів. І він давно був переконаний, що від Паули було б більше користі, якби її посадити в біляче колесо й змусити в ньому бігати.

Оператор Сава стяг з голови навушники й повісив їх на ручку камери.

Паула всміхнулася. Другий режисер ні-чо-гісінько в житті не розуміє.

Гарний настрій повернувся мелодією – джазовим ритмом цокання каблуків по коридору.

* * *

...Прохолодний вітер Печери холодив їй шию й груди – на місці скинутої манишки зяяла тепер велика прогалина. Царна повела вухами; у просторому склепінчастому залі, повному соковитого моху, пасся невеликий полохливий табунець. Царна чула неголосне рипіння ратичок на камінцях, апетитний хрумкіт зелені, легке дихання двох десятків товаришок; чуття небезпеки жило десь дуже глибоко – спогад про страх змушував нервово здригатися чутливі напружені вуха.

Її супутниці були спокійні. Хижаки рідко нападають на царн у великих залах; царна має неоціненну перевагу – швидкість; вона може метнутись у будь-який з безлічі ходів, і напасник приречений на невдачу...

Кислуватий смак моху, запах вогкості з розколин, ша-

рудіння крихітного хітинового панцира – пробирається у вузькій щілині незграбний світляний жук. Під темним склепінням рояться його побратими – вигадливий візерунок мерехтливих цяток. Та царні незвично дивитися вгору – й вона опускає морду до ріденького вже моху.

Усе випасши, табунець перебирається в інший зал; мох розростається миттю, що більше його їдять, то краще він росте...

Стара царна, відтиснута молодими до краю, до чорної діри проходу, різко втягла в себе повітря. І цей ледь чутний звук, вибившись із плетива інших звуків, змусив череду здригнутися.

Кислуватий смак моху розтанув на язиці; юна царна смикнулась, і холодний вітер лизнув залисинку на її грудях.

Табун вичікував, нашорошуючи вуха-мушлі, а стара царна, тремтячи всім тілом, непорушно вдивлялася в чорний прохід. І це спантеличило череду – при найменшій небезпеці царна тікає, а якщо вона непорушна, то небезпеки немає, є тільки можливість, тільки передчуття лиха...

Передчуття... Царна з залисиною одразу згадала жах смерті.

Схруль?

Близько?

На щастя, сааг не нападає на табун. Сааг не любить тісноти, він вибирає самотніх тварин, він нікому не дає змоги глянути на себе двічі...

І тому така неймовірна була наступна мить, коли з чорної пащі бічної печери разом з хвилею повітря вирвалося чорне гнучке, стрімке тіло.

Табун, здолавши секундний параліч, кинувся врозтіч, однак стара царна була приречена.

Вона була приречена з самого початку – коли, відчувши саага в темряві коридору, заціпеніла зі страху; тепер вона теж хотіла тікати, проте в час, необхідний їй, щоб рвонути з місця, уклалось би аж три саагові стрибки. Реакцією сааг набагато перевершує будь-яку жертву; старій царні лишилася єдина мить життя.

Але сааг вирішив інакше.

Через секунду стара царна вже мчала, плутаючи ходи, кидаючись у прогалини, вказані відлунням ратиць; вона дихала страхом і тому ще не збагнула, що врятувалася. Нещадний сааг чомусь кинув легку, певну, самою долею визначену жертву.

Зате царна з прогалиною на грудях, що дременула в один з бічних коридорів, учула за собою характерний свист повітря, що його розсікав, розтинав могутній стрімкий звір.

Три чи чотири її подруги метнулися в бічні ходи – сааг не звернув.

Глухий стукіт ратиць об каміння раптом урвався – під ноги ліг суцільний килим висхлого торішнього моху; слабого шереху від її бігу виявилось мало, щоб ловити згуки й миттю орієнтуватися.

Сааг відчув розгубленість жертви й ривком скоротив відстань.

Царна мчала майже наосліп, щомиті ризикуючи налетіти на стіну й розтрощити собі череп; рано чи пізно коридор заверне. Чи закінчиться глухим кутом, і тоді краще вдаритися об камінь, аніж умерти на вигнутих саагових зубах. Вітер бив у незахищені груди, і царні здавалося, що на її шиї вже змикається кістяне знаряддя вбивства.

Удар...

Цілу частку секунди вона вважала себе мертвою. А потім у вічі вдарило світло.

Її біг перепинила не кам'яна стіна. Лігво вогнених жуків – тугий мішок з волосяними стінками; жучихи все життя плетуть його з підібраних шерстинок, щоб перед смертю відкласти яйця. Личинки світляних жуків не мерехтять у темряві – вони палають так яскраво, що аж боляче очам; сааговим очам, зірким у темряві, боляче особливо.

Царна пробила волосяний мішок, полетіла шкереберть, знову схопилася на тремтячі ноги – серед розсипів олійстих ядучих зірок. З пошкодженого гнізда лавиною сипалися личинки; в печері розлігся рик, сповнений болю та люті, – і царна побачила саага зблизька, вдруге в житті.

Мить.

Морда, що складалася, здавалося, з самих тільки ікластих щелеп, величезні роздуті ніздрі – він чує її запах!.. Засліплені яскравим світлом каламутні очі.

Ще частка миті – й сааг кинувся знову, керуючись тільки нюхом; у білому сяйві розкиданого жучого лігва царна рвонула в боковий, неймовірно вузький прохід. Занадто вузький для величезної туші саага.

Роздратований крик звіра, що вдруге упускає здобич.

Удруге – бо царна знала, що це саме ТОЙ сааг. Відчувала мокрою тремтячою шкірою.

* * *

Сонячний промінь сповз зі стелі на стіну.

Паула лежала, відчуваючи, як липне до тіла пітна нічна сорочка.

Її нудило. В роті стояв огидний металевий присмак, раз у раз доводилось ковтати слину. М'язи боліли, наче від тривалої виснажливої праці.

– Пауло!.. Спізнишся!..

Вона схлипнула.

За що?!

Уникнути небезпеки – щастя, але кошмар, що повторюється ДВІЧІ?!

– Па-ауло!..

Лунко гахнула хлопавка. З-під дверей потягло збіглим мо-локом.

Притиснувшись лобом до вікна автобуса, вона бездумно множила номери машин, що пропливали мимо.

Автобус ледве повз на гору, він нагадував важкого, ситого звіра, що сопе від найменшого зусилля; ніч одсувалася від Паули, затягалася туманом, яскраві спогади відходили, проте липкий піт лишався.

Вервечкою промайнули велосипедисти – душ десять, усі яскраві, мов іграшки на вітрині.

Пливла над тротуаром величезна надувна гусениця. Це тупали на екскурсію дітлахи, й кожне урочисто тримало по одній пластмасовій ніжці; гусениця підстрибувала над їхніми головами, мов жива. Перехожі оберталися.

Торговець папугами, що примостився коло автобусної зупинки, вловив похмурий Паулін погляд. Променисто всміхнувся, поплескав долонею по клітці, рекомендуючи свій товар як найкращий засіб од депресії.

Паула здригнулася, бо хлопець, що йшов по проході, зачепив її газетою; хлопець попросив вибачення, й по очах було видно, що він не проти завести розмову, проте Паула не відповіла. Саме цієї миті під вікном пропливла, обганяючи автобус, непримітна біленька машина з емблемою Робочої глави на даху та на дверцятах.

Паула заплющила очі, однак клята уява вже підсувала картинку – залитий сонцем дворик, газон з ромашками... І оця ось машина коло під'їзду. І виносять щось, укрите простирадлом, і злякано презираються сусідки: «Така ж наче здорова була, молода... Чого це?» – «Не пощастило...»

Не пощастило.

Хоч насправді, звісно, пощастило. Двічі unikнути певної смерті – з цим, здається, до психотерапевта йдуть...

Паула скривилася. Вона завжди дивувалася людям, здатним говорити «про це» зі сторонніми. Не з другом і не з родичем, а з геть чужою, професійно співчутливою людиною... Ні, соромно.

Загавившись, вона проїхала потрібну зупинку.

Годині об одинадцятій її покликав до себе Розганяй; на його захарашеному столі парувала чашечка кави. Паула байдуже дивилась, як загортається спіралями, тане білими язичками запашна кавова пара.

– Німробець... Ти мене слухаєш чи ні?

Паула перевела погляд на червону напористу фізіономію Розганяя. У лабіринтах Печери він напевно хижак. Навряд чи сааг – але схруль, щонайменше зелений схруль...

Ця думка її злякала. Не тому, що вона боялася схрулів, – вона боялася ненормальності. Жодна нормальна людина не стане вдень міркувати про світ Печери. Це дозволено хіба що підліткам у період статевого дозрівання, та й то вони цього соромляться...

– Егей, Пауло... Ти чого?

– Нічого... – вона опустила очі. – Зроблю...

– Маєш три дні. Бо ми й так не вкладаємося в терміни... Потрібні статті шукай у торішньому «Театрі». У «Сюжетах». Крім того, недавно щось було в «Пліткарці»... Фігура він помітна, я його розкручу, як клубочок... Зателефонуй йо-

му, візьми касети з виставами, якісь аматорські зйомки, все пригодиться...

– Він мені не дасть, – сказала Паула похмуро.

У Розганя злетіли вгору брови:

– Он як? То навіщо ж ти мені потрібна?... Учися, люба, розмовляти з людьми. Треба, щоб дав... Подзвони йому, похвали останню прем'єру, ну, що хочеш...

– Остання його прем'єра – лабуда без солі, – так само гірко повідомила Паула. – Усі бігають і галасують, то голосніше, то тихіше...

– Плювати, – Розганяй смачно відсморбнув з кавової чашечки. – Знайди гарні слова... Працюй. Хочеш зробити кар'єру – вчися.

Паула зітхнула.

В офісі працював телевізор; секретарка Лора закінчила телефонну розмову, кинула слухавку, радісно кивнула Паулі:

– Зараз наш новий анонс ітиме, хочеш глянути?

З екрана всміхалася дикторка третього каналу, Паула її знала як неабияку заразу. Дикторка говорила про перестановки в міській адміністрації, про новий проект озеленення околиць, про відкритий Ярмарок ідей під патронажем Гуманітарного університету; Паула розглядала її жакет. Елегантна споруда бездоганного крою, з пелюсткою на лацкані, ніби спеціально створеною для мікрофона-петлички... Дикторка не зводила очей з камери, і мільйони приємно вражених глядачів думали, що вона дивиться їм просто у вічі. На-

справді ж дама дивилася на рухомий рядок підказувача.

Секундна пауза; чарівне обличчя вкрилося професійним смутком:

– Міська служба охорони здоров'я з жалем повідомляє, що сьогодні вночі пішов з життя пан Петер Сухич, котрий був незмінним мером столиці цілих десять років, аж до торішніх виборів... Пан Сухич не страждав на смертельні хвороби, однак солідний вік – йому виповнилося вісімдесят два роки – став причиною загального ослаблення організму... Сон його був глибокий, смерть настала природно. Завтра о десятій годині ранку відбудеться жалобна хода, і городяни, які бажають скласти останню шану заслуженому співвітчизникові, можуть з'явитися на дев'яту тридцять до будинку мерії...

– Пауло, що таке? – здивовано запитала секретарка Лора. «Сон Паули Німробець був глибокий, і смерть настала природно».

Паула ковтнула солону слину:

– Слухай...

Вона майже наважилася спитати, чи немає в Лори знайомого психоаналітика. Наважилася спитати, проте в останню мить замовкла. Надто глибоко сидить заборона на соромітне. А з Лорою ще працювати й працювати...

Якщо, звісно, Розганяй не виконає своєї погрози й не вижене недбалу асистентку Німробець у три з половиною шия.

– Слухай, Лоро... Мені тут... Передача буде про Рамана

Ковича, головрежа Психологічної драми... Ти на нього не маєш ніяких виходів? Ну, знайомих там...

Лора дивилася недовірливо. У Лори був чудовий нюх – вона прекрасно зрозуміла, що найголовнішого Паула так і не запитала.

– Кович? Не знаю, що тобі... А, на п'ятому каналі є такий декоратор, Стесь, хороший хлопець, він колишній актор і якраз з Ковичем працював... Пауло, а чого ти сьогодні мов у воду опущена?

Хороший хлопець Стесь повів її курити на сходовий майданчик.

Зрідка прикладаючись – з чемності – до цупкого смердючого фільтра, Паула дивилась, як хороший хлопець Стесь, сорокарічний брюнет з породистим, трохи спитим лицем, жестикулює димучою сигаретою.

– Кович?...

Стесь зробив паузу. Майстерну, наповнену внутрішнім драматизмом; власне кажучи, вся мова колишнього актора складалася з самих пауз, а слова, скупі й до краю багатозначні, служили всього-на-всього ріденьким кріпильним прошарком.

– Кович... М-м-м. Час іде, а люди нічого не вчаться. Нічого, – Стесь примружився, міряючи Паулу палаючим поглядом чорних очей. Кожен його жест був широкий, красивий і вивірений; Паулі раптом спало на думку, що такий примружений крізь сизий дим сигарети погляд вона вже не раз десь

бачила. В кіно.

– Кович... Уся ця отара ідіотів. Усе однакове, й вони кричать те, що кричить сусід... А я, дівчинко, – він раптом нахилився вперед, свердлячи Паулу очима, – а я ніколи в житті нікому гузно не лизав. Так і запиши.

Запишу, похмуро подумала Паула.

Стець докурив. Задумливо кинув недопалок у залізну урну, не влучив, скептично стис губи:

– Кович... Лайно твій Кович. Падлюка й провокатор. У нас таких люблять...

Він раптом узяв Паулу за гудзик. Замисленим довірливим жестом:

– Ти, дівчинко, бережи честь змолodu. Ти, бачу, така гарна... Повнісінько ідіотів, тільки й думають... А ти пам'ятай! – він випустив Паулін гудзик, щоб повчально підняти пальця.

Паула похмуро кивнула.

Після обіду Розганяй вилаяв її за старі фільми, які вона мала привезти з фільмотеки й не привезла. Фільмотека була за два квартали від студії – Паула пішла пішки, і буйний переможний травень усіма силами атакував тугу, що гніздилася в її душі. Атакував і домігся певного успіху – побачивши в дзеркалі вітрини своє кисле бліде, похнюплене зморщене лице, Паула засоромилася й скоренько зобразила усмішку. Пам'ять м'язів – а її обличчя добре пам'ятало, як усміхатися, – визволила в душі резерви оптимізму; переступаючи

пори́г фі́льмотеки, Паула вже наспівувала. Бо довгий смуток стомлює. Бо сьогодні вночі її чекає спокійний сон без сновидінь, і завтра, і післязавтра, а потрапивши, зрештою, в Печеру, вона більше ніколи в житті не зустріне саага.

Жодного.

За законом статистики.

І вона розсміялася, і так, з милою усмішкою, вислухала повідомлення бабусі-фі́льмотекарки, що замовлених фрагментів немає і ще довго не буде. Бабусі було ніяково, вона раз у раз знизувала похилими плечима:

– Якийсь дурень в апаратній пиво розгатив, літрову пляшку... А вони пива нанюхалися – й показалися. Щурі. Видно, нализилися, все пожерли, ну геть усе поперегризли, ніщо не працює, світла нема, приїдуть монтери – підлогу здиратимуть... Щурі, вони від пива подуріли. Раніше дротів не гризли, а тепер отаке... Отож, дівчинко, не буде замовлень, з тиждень іще не буде, тут зранку такий тупіт з-під підлоги чувся – страшне...

Усмішка на Паулиному обличчі помалу зів'яла. Подякувавши бабусі-фі́льмотекарці – цікаво, за що, за добру звістку?! – вона побрела назад і, побачивши в дзеркальному склі шикарної машини своє охоплене розпачем лице, навіть не спробувала розгладити зморшку на лобі. Та ну, яка різниця...

Розганяй довго мовчав. Як завжди буває в таких випадках, утрачені фрагменти старих фільмів щосекунди набували в

його очах дедалі більшої цінності – зараз він повірить, що без них завтрашня передача взагалі неможлива.

– Ну, ви даєте... – тихо сказав він нарешті.

Паула уривчасто зітхнула. «Ви даєте» – наче то вона попередперегризала дроти у фільмотеці!..

– Усе, за що ви беретеся, Німробець, – з тугою в голосі повідомив Розганяй, – усе, за що ви беретеся... То дощ піде, то автобуса нема, тепер от шурі...

– Я їх не запрошувала, – сказала Паула щиро.

Дуже скоро виявилось, що ілюстрований журнал «Сюжети» не має звички друкувати на першій сторінці зміст. Хочеш щось знайти – будь ласкава, гортай сторінки.

Паула гортала.

Підшивки були тугі й важкі; «Сюжети» виходили щотижня, товсті, лакові, форматом як невеликий рекламний щит. Паула раз у раз збивалася, розглядаючи шикарні ілюстрації, занурювалася в читання, вивчала добірки про новомодний рух творчого туризму, про конкурс методичних програм для немовлят з несформованим «етичним кістяком», і про останні голосні фільми, і про нові розробки у ветеринарії, і про «культуру свят у складних кліматичних умовах», про нічні клуби, аукціони акваріумних черепашок, про новітні космічні проекти, мистецтво влаштовувати рукотворні гро-ти та про вечірки за участі рок-зірок. Через дві години, очманівши від інформації, з важкою головою й затуманеними очима, вона наткнулася нарешті на статтю про Рамана Кови-

ча.

Художній керівник Психологічної драми сидів у піщаного кольору кріслі, Паула довго й утомлено дивилася в його жовчне, негарне й непривабливе лице. Вона аж бачила, як журналіст, беручи інтерв'ю, звивається в пошуках слабого місця чи пікантної подробиці, проте всі його випадки розбиваються об кам'яну, непохитну самовпевненість першого режисера столиці.

«Скажіть, а чому з театру звільнився такий-то?» – «Я не лікар і не можу надавати психіатричну допомогу». – «Газети писали про гучний скандал, коли така-то, відсторонена вами від роботи, намагалася накласти на себе руки...» – «Бідолашна не догравала на сцені, зате в житті переграє кого завгодно. Якщо хтось хоче накласти на себе руки, але його рятують, – виходить, що це вистава...» – «Усі кажуть, що ваша остання прем'єра...» – «А ви її бачили?» – «Н-не вдалося, квитків, знаєте...» – «Квитки всі продано на місяць наперед, але ви все одно спершу подивіться, а потім поговоримо...»

Паула зітхнула й вирішила далі не читати, а просто віднести Розганяєві ксерокопію.

До вечора – до закриття бібліотеки – її здобиччю стала добірка в журналі «Театр», кілька схожих статей у не схожих одна на одну газетах та ядучий допис у «Пліткарці» – останню прем'єру Рамана Ковича було обкусано й обсипано отруйними кпинами. Герої, мовляв, пересуваються тільки колами, як на іподромі, і говорять тільки штампами, як

у провінційному музеї, а якщо героїня оголює груди, то хоч би намалювали той бюст, кружечками обвели, щоб глядач, так би мовити, хоч подобизну побачив... А що герой згоряє від пристрасті – про це в програмці треба писати, оскільки позбавлений темпераменту, безбарвний, як міль, артист такий-то, загнаний режисером в оболонку скаженого ритму, схожий на дитяче брязкальце – так само порожній і так само голосний...

Бібліотекарка вже стояла над Паулою, мов караюча примара; Паула замовила ксерокопії, відгризла кусень булки, що завалаялася в дипломаті, та й побрела додому.

У дитинстві їй трапилося побачити одну з ранніх вистав Ковича, тоді ще чергового режисера якогось дрібного театрика; «Дівчинка й ворони» – прем'єра стала вибухом, і навіть через рік квитки все ще неможливо було купити – по них простоювали ночами. Чотирнадцятилітня Паула під ревним наглядом старшої сестри Стефани потрапила на виставу випадково, на «зайвий квиточок», і потім цілий місяць перебувала під враженням, в ейфорії. І потім дивилася знову, й знову, й знову, бо вистава йшла, напевне, років десять...

Десять років Кович сидів на своєму троні – невідступно. Тобто він, зрозуміло, мандрував по містах і селах, приходив у Драму головним режисером і йшов знову, зникав на рік-два і знову повертався на гребені скандалу, але трон найкращого режисера – і так вважала не одна тільки Паула – бродив за ним, мов вірний кінь.

А потім він остаточно осів у театрі Психологічної драми, розігнав половину тамтешніх акторів і набрав натомість своїх людей. Паула бачила кілька вистав – критики захлиналися від захвату, маючи перед очима найзвичайнісінькі прісні глевтяки. Паула зітхнула.

Уся родина була в зборі; Влай, Стефанин чоловік, грався з Митиком у настільний хокей, і від його темпераментних кидків чорна шайба раз у раз вилітала за бортик і котилася під диван, і Митик по-начальницькому вказував пальцем, і Влай слухняно ліз у запилюжене царство загублених речей, вовтузився там, залишивши на поверхні самі тільки худючі ноги в спортивних штанах, і повертався задоволений, зі здобиччю. Стефана смажила млинці – дим стояв коромислом; Паула нітрохи не хотіла їсти, але звичний сестрин натиск змусив її насилу прожувати кілька ложок гречаної каші.

– А ми про Ковича робимо передачу, – похвалилася вона просто для того, щоб не мовчати.

– Так? – здивувалася Стефана. – Ой як цікаво...

І продовжувала перервану розповідь про справи в інституті, про молоду співробітницю, що має колосальні успіхи й приречена на велике майбутнє в науці, про свого бездарного, але працьовитого заступника, про великий конгрес, що відбудеться наступного місяця і на якому вона, Стефана, вестьме секцію.

Очі Стефанині по-рисячи горіли. Про роботу вона вміла говорити годинами; Паула кивала й колупала ложкою ости-

гаючи кашу.

Тим часом чоловіча гра вихлюпнула за межі іграшкового поля; озброївшись віниками, хокеїсти ганяли по квартирі тенісний м'ячик. Паула добиралася до своєї кімнати обережно, мов альпініст на лавинонебезпечній ділянці. У коридорі їй перепало м'ячиком по нозі – Митик захоплено загорлав; Паула щільно зачинила за собою двері, сіла на диван і поставила на коліна жовтогарячу коробку телефону.

«Він мені касет не дасть». – «Он як? То навіщо ж ти мені потрібна?... Учися, люба, розмовляти з людьми, треба, щоб дав... Зателефонуй йому, похвали останню прем'єру, ну, що хочеш...»

Паула скривилася.

Власне, що тут страшного? Що важкого й сумного залишилося в житті, якщо саага більше не буде?... Подумаєш, якийсь зарозумілий режисер. Велике діло...

Гудки тривали так довго, що вона вже потяглася до важеля, і саме в цю мить на тому краю проводу почулося похмуре:

– Говоріть!

Паула розгубилася. Вона, власне, й подзвонила для того, щоб говорити, але не чекала такої грубої й наполегливої спонуки.

– Говоріть, ну?...

– Добрий день, – пробелькотіла Паула ніжним голоском, одночасно грайливим і елеїним. – Пан Кович?

– Ну, – з відразою підтвердила слухавка.

– Вас турбує студія художніх програм, четвертий канал...
Ми готуємо передачу про вашу тво...

– Ім'я режисера.

– Що? – запнулася Паула.

– Ім'я режисера передачі, не ти ж її робиш, так?

За дверима пронизливо заверещав Митик. Паула заткнула вільне від слухавки вухо.

– А... режисера? Пан Розганя... Пан Мирель, автор циклу про...

– Він що, сам не може подзвонити?

– А... Я асистент і хотіла б... касети...

– Потім, – сухо кинула трубка. – Я зайнятий.

Короткі гудки.

«Знайди гарні слова... Працюй. Хочеш зробити кар'єру – вчися...»

Паула зітхнула.

Видно, кар'єри їй не зробити ніколи.

* * *

Царна брела, низько опустивши граціозну головку, повернувши розтруби вух до землі.

Каміння відгукується перше. Каміння здригається від кроків, і відзвуки їх, глухі й дзвінкі, лунають на багато переходів навкруги, і царна знає, що хвилину тому в кривому коридорі на два яруси вище жадібний коричневий схруль роз-

дер самицю тхоля. Роздер, угамувавши спрагу крові, і тепер не знає, що робити з кістлявим розтерзаним тільцем – і так уже ситий...

Дихання. Царні здавалося, що вона його чує з усіх боків, – різними голосами дихав вогкий вітер. У темряві переходів товстий, громіздкий барбак гнався за барбачихою – і наздогнав, і до любовного ігрища додалася неабияка частка жорстокості. Барбаки хтиві; царна злякано смикнула вухами.

Її вабила вода, проте шлях до річки перегороджував страх. Вона бродила в далеких порожніх коридорах, ловила вухами зітхання та згуки, однак – дедалі ясніше й чіткіше – усвідомлювала, як наповзає, як сочиться з провалів лихо.

Вона піднялась на ярус вище. За три проходи обігнула пару таких, як вона сама, царн на паші, піднялась знову, обережно обійшла ситого схруля й знову нашорошила мушлі вух, намагаючись виокремити з хору безпечних звуків ноту свого неспокою, – дарма. Ніщо не порушувало розміреного життя Печери, і водночас тваринка з залисинкою на грудях дедалі частіше здригалася, прислухалася й озиралася.

Її шукали.

Її шукав напружений погляд, і величезні ніздрі приплющеного чорного носа цідили вітерець Печери, по крихті вилловлюючи її запах; царна, майже позбавлена нюху, інтуїтивно відчувала, як розтікається її дух по коридорах і по ярусах, як він цівкою збігає вниз і піднімається нагору, повисає над кам'яною долівкою, грузне в мохах...

Вона брела розгублена. Відчуття неправильності, неможливості навколишнього позбавляло її сили.

Потім родина маленьких тхолів, що вовтузились у вологому закапелку, з жахом кинулася тікати; це сталося на два яруси нижче, там, де щойно стояла й прислухалася царна з залисинкою і звідки її вивело, наростаючи, передчуття. Один з тхолів потрапив на чийсь зуби й наповнив печеру передсмертним вереском – інші його родичі врятувалися, забившись у нори.

Царна стояла непорушно, мов статуя. Слух зараз був єдиною зброєю, здатною її захистити.

Застукотіли по камінню ратички. Парочка закоханих царн мчала геть, наче рятуючись од певної смерті, і незабаром стукіт ратиць завмер удалині – навіть згуки згасли, з'їдені мохом та відстанню.

Потім метнулися, з тупотом розбіглися, недопарувавшись, барбаки.

Царна стояла, і ш здавалося, що все живе в Печері тремтить, розбігається, ховається, з жахом звільняє дорогу смерті, що суне по коридорах.

Тупіт ніг, звуки квапливих кроків; між царною і тим, що наближалося, дрімав після трапези ситий схруль.

Глухе ухкання. Гуркіт, струс стін, жалісний крик. Очевидно, схруль спросоння вирішив вступити у двобій, а второпавши, хто перед ним, не мав уже змоги відступити...

Царна затамувала нерівне дихання. Розрядивши злість

у сутичці зі схрулем, переслідувач зупиниться... Його інстинкт на сьогодні вдоволений, він не витрачатиме сили на виснажливе вперте переслідування...

Вона помилилася.

Тепер її вуха ловили вже відлуння кроків. Ледь чутний тріск зеленої підстилки – бо по висхлому моху неможливо пересуватися безшумно...

Вона й досі стояла. Уже розуміючи необхідність утечі, вже усвідомлюючи безглуздість опору. У наближенні того, хто її шукав, була якась гнітюча невідворотність. Неначе там, уперше, біля води, було допущено помилку. І те, що не здійснилося тоді, обов'язково відбудеться сьогодні – зараз...

Ледь чутний звук виник наприкінці коридору – і тоді вона не витримала й побігла.

І відразу зрозуміла, що переслідувач побіг теж.

Усе повторювалося, але тепер вона не вірила в порятунок.

Зливалися перед очима мерехтливі плями лишайників; звук ратиць, наполовину з'їдаючись тонким шаром моху, метався серед кам'яного громаддя, і аж в останню мить царна знаходила прохід. Хвилина – й вона вирвалася в темний зал, заставлений колонами сталагмітів, метнулася в перший-ліпший коридор – і помилилася, бо там виявився глухий кут.

Спочатку голий камінь, дзенькаючи під ратичками й надаючи світові ясного об'ємного звучання, порадував її і вселив надію, та вже за другим поворотом вона збагнула, що спереду нема нічого. Що звук повертається, відбиваючись од

нездоланної перешкоди, що перед нею стіна. І вона хотіла розбитися об стіну з розгону – проте природна живучість не дозволила.

Коридор загинався догори; царна стояла в найвищій його точці, спиною до порослої мохом перешкоди. Тут усе поросло мохом, тут було розкішне пасовище, а в глибокій розколіні, прихованій пишним зелено-коричневим килимом, бігла цівка води. І якщо обережно розгребти мох ратичкою...

Царна дивилась у вічі своїй смерті.

Сааг був великий навіть для їхньої породи. У жертву вступилися жовтуваті, широко посаджені очі з величезними, байдужими до темряви зіницями. Другою парою очей здавалися роздуті ніздрі; на третю – і четверту – пару скидалися, волого поблискуючи, чорні ікла. Передні лапи саага, широкі, мов щітки, приховували в собі по два набори втяжних пазурів. Вигнутих ножів, що вміють протикати жертву наскрізь. Чорна короткошерста шкіра щільно облягала могутні, бридко випнуті м'язи; сааг був на вершині форми. Не молодий і не старий, ненаситний, фанатично впертий сааг, що врешті-решт досяг свого.

Царна важко дихала. Холодний вітер Печери торкався прогалини на грудях, і їй здавалося, що крижані пазури вже добралися аж до серця.

Ледве чутно шелестів під мохом струмок. Можливо, сааг унюхав воду, проте ніжного дзюркотіння він чути не міг; круглі вуха-мушлі здригнулися, готові похилитися.

Сааг рушив уперед. Безпорадність жертви додавала майбутньому вбивству своєрідного солодкуватого присмаку. Сааг ішов – радше, тік назустріч загнаній царні. Переливалися м'язи під лискучою чорною шкірою.

Царна дивилась; у ту саму мить, коли її смерть робила крок над невидимим струмком, в обдертих грудях приреченої тваринки беззвучно вибухнуло бажання жити.

Вона стала дибки; рух скоріше жалюгідний, ніж грізний. Її крихітні ратички не спроможні завдати саагові шкоди, а виводячи з-під кидка шию, вона тим самим підставила під кістяний ніж свій ніжний, з підпалинами, живіт.

Сааг це зрозумів, однак у ту ж саму мить його м'язиста лапа, задня права, вже напружена перед стрибком лапа, втрапила у сховану від очей розколину.

Те, що відчували круглі вуха царни, виявилось для саага несподіванкою. Сп'янілий од своєї влади, ошалілий од смаку ще не пролітої крові, здивований поривом безпомічної жертви, він припустився помилки – не пов'язав у свідомості запах води та образ розколини, по якій ця вода, здебільшого, тече.

Хижак, що за все життя не зробив жодного хибного кроку, волею обставин став незграбний, мов барбак; лапа загрузла глибоко в розколині, роздратований рев підхльоснув царну – стригнувши з місця, вона пролетіла аж попід самою кам'яною стелею, над головою ревучого звіра, над арсеналом іклів та пазурів, над неспроможною люттю, над криком про

несправедливість та нечесну гру; вона мчала, нічого не тямлячи й нічого не відчуючи, і тільки інстинктивно вишукувала серед каміння єдино правильний, невидимий для ока вихід.

* * *

Лора злякалася, почувши у слухавці її голос.

– Паула?! Що з тобою, я тебе навіть не впізнала...

– Я занедужала, – сказала Паула хрипко. – Я... хвора.

Лора помовчала. Запитала обережно:

– Лікаря викликала?

– Я сьогодні вдома попрацюю, спитай у Розганяя... Можна, я сьогодні вдома попрацюю. Я йому... інтерв'ю розшифрую. Я захворіла...

Лора зітхнула:

– Я передзвоню...

І передзвонила через хвилину:

– Добре, один день маєш, але щоб усе інтерв'ю, щоб на завтра, і щоб матеріали про Ковича... Щось від болю прийми, Пауло.

– Ага, – сказала Паула й поклала слухавку.

Стефана примусила її поміряти температуру, хоч Паула й повторювала похмуро, що ніякої температури в неї немає й бути не може. Стефана не заспокоїлася, поки сестрині заяви не було підтверджено показами термометра; досвід числен-

них Митикових хвороб привчив її вірити, що як немає температури, то про серйозну хворобу не йдеться.

– Пауло, ти сьогодні вдома? Я тоді малого в садок не поведу – і дощ, і все одно вже спізнилися... Добре?

Паулі було все одно.

Сидячи на широкому підвіконні, вона байдуже дивилась, як Стефана – величезна бузкова парасолька – біжить через мокрий двір; під дощем білі плити доріжки здавалися скляними. По шибці скочувались краплини, Паулі здавалося, що весь великий світ, у якому вона звикла почуватися мов удома, – що цей світ пливе, стікає, гойдається.

– Пауло! А ти отак не вмієш!..

Задоволений Митик стояв обома ногами на двох великих термосах. Скориставшись тітчиною розгубленістю, він устиг продемонструвати, чого саме Паула не вміє, – зістрибнув з саморобних котурнів, од чого зелений термос перекинувся й покотився, а червоний лунко тріснув розтрощеною колбою.

– Усе розкажу мамі, – повідомила Паула байдуже. Митик засміявся; Паула знов обернулася до вікна.

Царна НЕ ПОВИННА три ночі підряд рятуватися від того самого саага. Тобто вона, звісно, МОЖЕ тричі від нього врятуватися... Як не виключено, що соняшникові зернята, висипавшись з торбинки, складуться на підлозі в графічне зображення статуї Натхнення. Немає таких фізичних законів, щоб насіння не склалося в картину. Та чомусь ніколи не складається!..

Паула закусила губу. Виявляється, вона все життя підсвідомо цього боялася – у неї, напевно, психічне відхилення. Вона справді хвора, тільки не так, як думає Лора, і геть не на ту хворобу, на яких знається озброєна градусником Стефана...

– Пауло, а давай у хокей!..

Не обертаючись, вона хитнула головою; Митик загорлав так пронизливо, що у Паули запаморочилося в голові:

– Ну давай...

Закусивши губу, вона загатила в Митикові ворота три шайби підряд; на четвертій вражене самолюбство юного спортсмена викинуло фортель, Митик з люттю жбурнув шайбу під крісло й пішов сердитись на кухню. Паула полегшено зітхнула й знову вилізла на підвіконня.

У принципі, вона може подзвонити в анонімну психіатричну службу. Хоч зараз. Втім, краще, зрозуміло, з телефону-автомата... Вона пояснить, що і як, і попросить поради. Незручно й обтяжливо, та все ж краще, ніж... Зрештою, є ж якісь стимулятори. Які усувають сон. На день, на два... Скільки людина може протриматися?... «Сон її був глибокий, і смерть настала природно...»

Та ні, те, що витворяє цей сааг, – воно ж узагалі ні в які ворота не лізе!.. От кому треба звернутися до психіатра, якщо він, звісно, не хоче, щоб його незабаром прибив, як скаженого, якийсь егер...

Митик підозріло довго мовчав. Паула відігнала важкі

думки, посиділа, прислухалася, потім тихенько встала й пішла на кухню.

Ще в коридорі до неї долинуло зосереджене Митикове бурмотіння:

– Поворот, поворот... Пряма доріжка... Поворот... Куди, куди?! Це не за правилами... Отут поворот, поворот...

Паула зазирнула.

Посеред кухні стояв рачки захоплений Митик; з розсипаних кісточок доміно складено було подобу лабіринту, і юний натураліст водив по ньому прутиком з віника, причому Паула не одразу роздивилася, що головним персонажем гри став очманілий, середніх розмірів тарган.

– Митику, тьху! Митику, яка гидота, негайно помий руки!

– Я його руками не торкаюсь, – буркнув Митик, не відриваючись од гри.

– Ану не муч комаху!

– Я не мучу...

– Ти слухатимешся чи ні?!

Скориставшись хвилинною неуважністю маленького дослідника, тарган вирвався з лабіринту й пірнув у щілину під мийку. Митик обурено залементував; Паула мовчки взяла його під пахви й потягла у ванну, Митик вирвався, ображений, схопив пригорщу кісточок од доміно й жбурнув об стіну:

– Ти! Нащо! Чого ти мені заважаєш?! Ти мені заважаєш!!

Паула плюнула, розвернулася й пішла; хотіла замкнутись

у своїй кімнаті, але поверх незастеленої постелі грудкою валялася нічна сорочка, і Паула здригнулася, наче їй показали труп. Так і не наважившись торкнутися до власної постелі, вона взяла зі стола диктофон, папір і ручку, вийшла у вітальню, вмостилася в кріслі й почала розшифровувати якесь довге, нудне й безглузде інтерв'ю.

«Як ви вважаєте, чому жанр еротичної прози так тяжко прокладає собі дорогу в сільській місцевості?» – «Бачите, те, що ми звикли називати еротичною прозою, це насправді поглиблений егопсихологічний шар...»

У потилицю Паулі вдарив крижаний струмінь води; підскочивши, вона впустила диктофон. Митик, озброєний водяним пістолетом, негайно чкурнув у ванну й замкнувся зсередини.

Поглиблений егопсихологічний шар.

Паула побродила по кімнаті, бездумно поводи́ла пальцем по запилюженому екрану телевізора; дощ за вікном ушух, засяяло сонце.

Митик просидів у ванній півгодини, і причиною його по сидючості виявилася картина, яку він малював на великому дзеркалі Паулиною новою помадою. Паула вивчила телефонний довідник, у якому номерів анонімної психіатричної допомоги виявилось аж дванадцять – на різні випадки життя; по обіді повернулася Стефана, Паула мовчки передала їй притихлого пошкодерника й вийшла надвір, бгаючи в кишені папірець з переписаними телефонами.

Вона сподівалася, що обраний нею для першого дзвінка номер – «інформаційно-консультативна служба» – буде виконаний чи зайнятий; слухавку взяли одразу ж, без гудка:

– Добрий день, – привітався м'який жіночий голос.

– Добрий... – відгукнулася Паула автоматично.

– Ви подзвонили нам – ви потребуєте допомоги? Паула ковтнула слину.

– Я відповім на всі ваші питання. І повірте – все, про що ви збираєтеся запитати, цілком природно і нічого соромитись не треба.

Паула мовчала; стінки телефонної будки відгороджували її від світу звуконепроникним синюватим панциром. У будці вона почувалася на диво надійно. Надійніше, ніж удома.

– Я три ночі підряд... потрапляю... туди.

Пауза була така коротка, що, можна сказати, її й не було; жінка в слухавці не перепитувала:

– Так, це рідкісний випадок. Здебільшого ми потрапляємо в Печеру не частіше, ніж раз на тиждень, це оптимальний режим для нервової системи в спокійному стані... Може, останнім часом ваше життя різко змінилося? Щось нове, сильні емоції, які вимагають виходу?

Паула чесно задумалася. І думала майже хвилину. Щоденні Розганяєві догани навряд чи можна вважати сильним подразником...

– Ні.

– Гм... Можливо, причина чисто фізіологічна. У підліт-

ків це пов'язано з гормональною перебудовою, у молодих жінок... Ви ж молода, судячи з голосу?

Паула напружилась. Їй здалося, що вона втрачає дещицю своєї анонімності.

– Вам нема чого тривожитись. Розслабтеся – тепер, імовірно, ви потрапите в Печеру не раніше, ніж тижнів через два...

– Це ще не все! – вигукнула Паула.

– Я слухаю, – голос у трубці посерйознішав.

– Я... тричі... усі ці три рази... на мене полював той самий...

– Не хвилюйтеся, – м'яко попросила жінка в слухавці. – На вас полював хижак?

– Сааг, – видихнула Паула.

Жінка в слухавці зрадила своє збентеження секундним мовчанням.

У Паули спітніли долоні. Їй дедалі дужче хотілося кинути слухавку на важіль.

– Я вам співчуваю, – промовила нарешті жінка. – Ви, очевидно, зазнали дуже сильного струсу...

– Але тричі! Тричі!!

– Не хвилюйтесь... Усе минуло.

– Ану ж він... знову?!

– Не хвилюйтеся. Вчетверте таке не повториться... Насамперед вам не слід розглядати те, що з вами сталось, як щось цілком неможливе. Такі випадки рідко, та все ж бува-

ють, це як народження сіамських близнюків, сумно, однак при нинішньому рівні медицини аж ніяк не трагічно... Зараз я вам дам номер телефону, яким ви при бажанні можете скористатися, вам відповість консультант, що спеціалізується саме на багаторазовій небезпеці... Ви записуєте?

– У мене немає ручки, – сказала Паула розгублено.

– Не страшно... Ви будь-якої миті можете передзвонити по цьому телефону, і вам продиктують... Та насамперед – не хвилюйтеся. Знайте, що таке саме вже ставалося з десятками інших людей. Переважна більшість їх прожила довге щасливе життя, але якщо у вас виникнуть нові страхи – ви завжди зможете зателефонувати...

– Якщо прокинуся, – пробурмотіла Паула глухо.

– Спробуйте прийняти легке заспокійливе...

– Добре. Дякую.

Паула повісила слухавку. По той бік вулиці, коло входу в невеликий скверик, стояла й сяяла на сонці чудова доглянута машина.

Паула блідо всміхнулася.

Вона дала зрозуміти незнайомій жінці, що її розради ніяк на Паулу не подіяли, – однак це була неправда.

Подіяли.

Подіяли аж так, що, повернувшись додому, вона насамперед подалась у свою кімнату й ретельно, без усяких зайвих думок, застелила ліжко, яке досі так її лякало.

— ...таким чином відсоток результативної агресії становить на сьогодні три і вісім сотих відсотка. За минулі десять днів виявлено дванадцятьох осіб, чия норма агресивної поведінки перевищувала встановлене число у два й більше разів... Десятьох ліквідовано. Двоє перебувають під посиленим контролем; усі показники за минулу декаду перебувають у рамках норми і дозволяють охарактеризувати ситуацію загалом як стабільну.

Худорлявий жовтолиций чоловічок нарешті підняв очі від блокнота. Його трикутне обличчя було надивовижу схоже на емблему — емблему Робочої глави, вшити в лацкан його строгого піджака. Обличчя як емблема — виразне й абсолютно непорушне.

Певний час тривала пауза. Люди, що зібралися тут за круглим столом, чогось чекали. Проте ніхто не хотів починати розмову перший.

— Дякую... — пробурмотів нарешті дебелий бородань, чие крісло здавалося вищим і вагомішим за інші. — А тепер... що ж. Тепер щодо антивіктимної поведінки. Щодо цього дикого випадку, про який ви згадали... Дикого, оскільки максимальний зареєстрований індекс антивіктимності... сто дев'яносто три, якщо не помиляюся?

— Не помиляєтеся, — неголосно проказала єдина за сто-

лом жінка, повна, зі звичайною зовнішністю домогосподарки. Погляди звернулися на неї, а вона продовжила перервану справу – шліфування нігтів маленькою, з тьмяним поблиском, пилочкою.

Чоловік з трикутним обличчям і емблемою на лацкані кашлянув, наче йому зненацька задерло в горлі:

– У нашому випадку – майже триста відсотків, пане координатор.

Бородань підняв брови:

– Тобто? Ви, сподіваюся, цілком виключили випадковість, помилку, ненавмисне перекручування фактів?

Чоловік з трикутним обличчям дозволив собі скривджено стиснути губи:

– Робоча глава помиляється нечасто, пане координатор.

– Слідчий експеримент?

– Імовірно, буде потреба. Проте... не найближчим часом. Спричинення психологічних травм, не сумісних з життям...

Люди за столом засовалися в кріслах, всідаючись зручніше, – так, наче у всіх одночасно затерпили ноги.

– Чи не було нестандартної поведінки з боку хижака? – продовжував допитуватись бородань. – Можливо, незавершена агресія? Чи, навпаки, перевищення припустимого індексу?

Його співрозмовник ледь підняв підборіддя:

– І нам спадало на думку це питання. Спеціальне дослідження підтвердило: хижак діяв стандартно, в рамках своєї

особистої норми агресії. Вона в нього досить висока... Інша річ, що саме в цьому випадку перевищення визначити складно – занадто нестандартна, е-е-е, ситуація. Але, треба сказати, ця людина сама пішла на те, щоб дати інформацію... Про всяк випадок ми взяли її під контроль.

– Дивовижна передбачливість, – неголосно зронила жінка. І поклала пилочку на стіл.

– Охоронна глава чимось незадоволена? – поцікавився чоловік з емблемою.

Жінка підвела погляд; на її заплилому, позбавленому косметики лиці сиділи чіпкі, мов гаки, пильні очі.

– Охоронна глава, – жінка говорила недбало, з її голосу можна було подумати, що вона розмовляє з подругою по телефону, – має дані про витік інформації... скажімо так, про можливість такого витоку.

Якийсь час було тихо.

– То можливість витоку чи витік? – повільно перепитав бородань.

– Маніакальна підозріливість, – сказав чоловік з трикутним обличчям, погладжуючи свою емблему, – це необхідна особливість охоронних структур... Факти?

Жінка помовчала, пронижуючи його поглядом. Потім обернулася до бороданя:

– Охоронна просить повноважень для роботи з цією... несподіваною проблемою.

– У нас виникла не тільки проблема, але й можливість, –

неголосно сказав чоловік, що сидів навпроти.

У нього було вузьке, смагляве, ледь асиметричне лице, дуже яскраві, ясно-зелені очі й низький, часом аж до глибоких басів, голос. Говорячи, він не зводив очей з екранчика кишенькового комп'ютера – там змінювалися мальовничі поєднання барв.

– Я знав, що Пізнавальна зацікавиться, – з напруженою усмішкою показав бородань.

– Так, пане координатор. Ми вже зацікавились. Небувалий в історії випадок, небувало високі показники... Пізнавальна просить повноважень для себе.

– Виняткових, – упівголоса додав блідий юнак, що сидів поруч.

– Природно, – смаглявий підняв брови. – Природно, виняткових, Пізнавальна здатна подбати і про спостереження, і про безпеку, і про...

– Охоронна висловлює протест, – голос повної жінки зберігав байдужість, проте очі блиснули так, що бородань у кріслі нервово моргнув. – Це гра з вогнем! Відомі всім нам сили не втратять нагоди... А всяка інформація, що якимось чином од нас витече, рано чи пізно потрапить до них.

– Факти? – скривджено повторив чоловік з трикутним обличчям, звертаючись чомусь до пилочки для нігтів. – Факти, докази, що підтверджують наявність витоку? Чи буде, як того разу?

Смаглявий нарешті відірвав свої зелені очі від барвистих

поєднань на екрані. Ледь усміхнувся; подивився собі на руку, потім на повну жінку з очима, як сталевий гак.

– Порушення людських прав... суб'єкта, – він загнув одного пальця на своїй смаглявій руці. – Спричинення травм, не сумісних з психічним здоров'ям... – другий палець. – Репресивні заходи, що суперечать кодексові Триглава... що ще новенького може запропонувати нам Охоронна?

– Вам не слід говорити в такому тоні, Тодіне, – знехотя огризнулася жінка. – Ви чудово розумієте, що ваші дослідження теж не тєє... Як ви, цікаво, збираєтесь працювати? Шлях до результату... до того результату, що вас цікавить...

– Який нас усіх цікавить, – холодно зауважив смаглявий. Жінка вишкірилася, й цей вишкір страшно контрастував з м'якими рисами домогосподарки.

– Добрий Лікар використовував методи, що призводили до каліцтв, – ніби нічого й не сталося продовжував смаглявий. – Ми сподіваємося... знайти інший шлях.

Жінка гмикнула, всім своїм виглядом тавруючи співрозмовника за неправду.

– Одне можу сказати напевно, – на обличчі смаглявого не здригнувся жоден м'яз, – дві Глави навколо об'єкта не тупцюватимуть. Або Пізнавальна, або ми втрачаємо свій шанс.

Стало тихо. Чоловік з емблемою Робочої глави нарешті всівся в кріслі й полегшено відкинувся на спинку – немовби все, що буде далі, його не стосувалося.

– Тодіне, – повільно, ніби міркуючи, запитав бородань, –

ви справді можете... одержати ТОЙ результат?

– Майже напевно, – пробурмотів зеленоокий, дивлячись на світний екран.

– Ви розумієте, що це означає?

– Розумію краще за вас! – глибокий голос смаглявого прозвучав несподівано різко. – Чудово розумію, що... але якщо ми сховаємо голову в пісок – ми програємо майже напевно! Метод Доброго Лікаря спливе рано чи пізно, а так ми могли б... грубо кажучи, знайти протитоту. Досліджувати механізм... Донор з'являється раз на сто років! ТАКИЙ донор! Така можливість, а ви...

– Який темперамент, – жінка криво посміхнулася. – Розумію, Тодіне, чого ваші пацієнти так вами захоплюються... А пацієнтки особливо.

– Ви мені лестите, – відгукнувся смаглявий, миттю заспокоюючись. – Але як доказ, це ваше зауваження... небездоганне.

– Ми не зможемо забезпечити герметичність інформації, – жінка міцно стисла губи, одразу ж утративши подібність з домогосподаркою. – Охоронна категорично проти.

– Це її природний стан, – утомлено пробурмотів зеленоокий.

– Не треба, Тодіне, – роздратовано зронив бородань. – Усі нервуються... Ваш проект справді може спричинити руйнування особистості донора?

Зеленоокий мовчав.

Люди за круглим столом чекали його відповіді, але він мовчав, і відблиски барв з екрана робили його мовчання мальовничим, майже карнавальним.

Чоловік з лицем, як емблема, складав білий аркуш паперу. Удвоє, учетверо, увосьмеро, ушістнадцятеро...

Жінка з зовнішністю домашньої господарки тарабанила нігтями по своїй пилючці. На щоках її палали червоні плями.

Блідий юнак за плечем зеленоокого нервово сопів.

Двоє похмурих чоловіків, що сиділи праворуч і ліворуч від жінки, похмурніли дедалі більше.

По периметру великої круглої кімнати йшла, опустивши хвоста, невелика сіра кішка.

Ледь чутно гурчав кондиціонер.

– Починайте, Тодіне, – поволі мовив бородань. – Починайте, але... в разі застосування травматичних методів вам будуть потрібні особливі санкції. Звертайтеся в координатуру.

Жінка рвучко підняла голову – бородань зупинив її порухом руки. Сказав сухо, ні до кого зокрема не звертаючись:

– Повноваження за фактом антивіктимної поведінки передаються Пізнавальній главі і панові Тритану Тодіну особисто. Пізнавальна глава повинна особливо дбати про збереження інформації і по змозі щадити людські права суб'єкта... Усе, панове. До появи додаткових обставин питання цілком вирішено.

Чоловік із зеленими очима відкинувся на спинку крісла.

Якщо він і був задоволений – зовні це не проявилось ніяк.

Розділ другий

Розганяй пробіг очима по оберемку ксерокопій, довго вивчав ядучий допис у «Пліткарці», нарешті, гмикнувши, підняв очі на Паулу:

– Мало.

– Скільки було, – Паула прекрасно знала, що цим «мало» відгук про її роботу не обмежиться.

– Довго запрягаєш, Німrobeць. По верхах хапаєш... Касети від Ковича вже мають лежати отут! – і Розганяй пальцем вказав місце для касет на своєму захарашеному столі.

Паула зітхнула:

– Він хоче особисто з режисером...

– Та мені начхати, що він хоче! Це твоя робота, ясно? Не в «скляночці» каву пити цілими днями і не з операторами женихатися, а розкрити рота, домовитися з Ковичем і принести мені касети!..

Паула спалахнула. Докір був напрочуд несправедливий.

Сьогодні вранці вона справді випила в «скляночці» дві чашечки кави, але тільки тому, що в неї злипалися очі! Тільки тому, що вона до ранку боялася лягти в ліжко й заснула на світанку, в кріслі, за розшифровкою якогось дурного інтерв'ю! І проспала – о щастя, глибоко й без сновидінь – усього дві години чистого часу! Та Розганяй про це нічого не знає, а цілком безпідставно лає за каву і за операторів, бо в

«скляночці» Паула зустріла Саву з чотирнадцятого каналу, а Сава її навіть НЕ ВПІЗНАВ!..

Либонь, зміна виразу її обличчя підказала Розганяєві, що цього разу він перегнув. Принаймні інші образливі слова, заготовлені ним для нехлюйки Німробець, так і залишилися невисловлені. Якийсь час Розганяй сопів, скептично дивлячись у вікно, неначе звіряючи побачене з учорашнім прогнозом погоди; потім сказав на тон нижче:

– Півгодини тому я дзвонив Ковичу, і він погодився дати касети. Вирушай негайно; адресу візьмеш у Лори. Я буду вельми вдячний, якщо ти нічого не наплутаєш і не загубиш. Іди.

Паула посопіла, дивлячись у Розганяєві глузливі очі; потім потупилась і сумно кивнула.

У ліфті її раптом наздогнав голод; може, тому, що швидкісна кабіна, несучись униз майже у вільному падінні, завжди якось дивно діяла їй на шлунок. Утім, Паула сьогодні не снідала, а пора була вже обідня, а на першому поверсі широким колом розташувався десяток скляних кафе, тому вона знехтувала недавній Розганяїв докір і зайшла в «Крило грифона», чия назва на всіх поверхах давно звучала як «Кіло батона».

Поспіхом жуючи бутерброд зі свіжою рожевою ковбасою, вона раз у раз злодійкувато поглядала на всі боки – чи не з'явиться за скляними стінами кафе-акваріума жовчне Розганяєве обличчя. За сусідніми столиками жваво базікали: у

когось шеф схвалив до випуску серію передач, хтось добув геніальний сценарій, хтось вискочив уперед у рейтингу; потім у «скляночку» ввірвалася ціла юрба, вишукала серед ідців блілого, туманно знайомого Паулі хлопчика й накинулася на нього з поздоровленнями – виявляється, у хлопчика вийшла перша передача, і приятелі стали в чергу заради права потиснути йому руку.

Спостерігаючи за чужим тріумфом, Паула відсьорбнула гарячого чаю, закашлялася й тому прогавила мить, коли малознайомий журналіст – здається, з відділу проблемних програм – надумав сісти за її столик:

– Не заважатиму?

Паула мотнула головою. Бутерброда лишалося менше половини; навряд чи малознайомий журналіст устигне їй завадити. Вона зараз піде.

– А я вас, здається, знаю... Паула. Ви в пана Миреля асистентом працюєте, правда?

Паула здивувалася. У «скляночках» не було звичаю заводити душевні знайомства – по-перше, на роботі, по-друге, на очах... По-третє... ну, не було такого звичаю та й годі. Принаймні з Паулою тут не знайомився ніхто й ніколи.

Вона кивнула – невдоволено і водночас розгублено. Її співрозмовник, навпаки, запалився:

– А мене звати Дод Дарнець, програма «Заборонене питання», ви, мабуть, бачили...

Паула бачила. У «заборонників» був високий рейтинг, хоч

передача анітрохи не була розрахована на широку публіку; там не було ні ведучого-провокатора, ні почервонілих зірок, ні оплесків радісної юрби роззяв – серйозний, навіть похмурий імідж, напружене словесне дійство і справді гострі, напрочуд сміливі теми.

Паула не любила «заборонників» – хоч кілька разів, коли Розганяй напoлiг, дивилася й аналізувала. І оцього Дарнця, хоч убий, не пам'ятала... Втім, це природно, чорнороби-журналісти потрапляють у кадр дуже рідко.

Її співрозмовник з розумінням усміхнувся:

– Думаю, Пауло, ви не любите нашої передачі.

Вона здригнулася:

– Чому ви так вирішили?

Дарнець сьорбнув зі своєї чашечки:

– Бачите... занадто гострі теми – це все одно що занадто гострі приправи. Хтось любить... Комусь неприємно. І не можна ж усе життя харчуватися самим хроном...

Паула машинально жувала бутерброд.

– І це, Пауло, цілком правильно з вашого боку... Є речі, про які вголос, з екрана, не говорять. І навіть ми не говоримо – не потрібно... Але від нашого мовчання ці, як я сказав, речі з життя не зникають, згодні?

Рожева ковбаса раптом стала Паулі в горлі – така раптова й сильна була тривога. І Дарнець, зрозуміло, все помітив; він розвів руками, ніби демонструючи добрі наміри:

– Ні, Пауло, тобто так, ви правильно подумали, але в цьо-

му немає нічого дивного чи страшного... Я журналіст, проте друга моя робота – консультант у центрі психологічної реабілітації...

Вона нарешті пересилила неслухняне горло й мужньо ко-
втнула напівпережований кусень.

– Вам дико, що я говоритиму з вами про Печеру. Повірте, справа варта того, щоб цю ніяковість перебороти...

– Яка справа? – вичавила Паула.

Дарнець зітхнув. Усміхнувся. З'єднав кінчики розчепіре-
них пальців:

– З вами стався рідкісний випадок. Тричі підряд...

– Як ви знаєте?!

Хтозна, який це вигляд має збоку. Паула зробила все мож-
ливе, щоб зберегти незворушність на лиці, і їй дуже допо-
могло усвідомлення, що вона сидить серед маси людей. Що
всі навколо тільки на неї й дивляться...

Дарнець усміхнувся:

– Не тривожтеся, Пауло. Це закон сприйняття – у людно-
му місці на нас ніхто не звертає уваги... Ваш шеф у себе в
кабінеті. Не переживайте.

– Як ви знаєте про...

– Випадок такий нечуваний, що приховатися від нас він
просто не міг. Це... якесь феноменальне везіння. При тім,
що ваш... сааг доклав усієї своєї чималої сили, щоб це везін-
ня урвати. Він, можете повірити, сам вражений не менше,
ніж ви...

– Вірю, – процідила Паула крізь зуби. – Я, знаєте, чомусь завжди надіялася, що телефони довіри – це саме телефони ДОВІРИ. Якби я знала, що після єдиного випадкового, під настрій, дзвінка...

– Пауло, дорога... Ваш дзвінок тут геть ні до чого. Якби центр психологічної реабілітації не мав власного доступу до інформації Триглава... повірте, силі-силенній наших співвітчизників було б дуже погано. Знаєте, я за свою практику бачив стільки людей, що потребували допомоги...

– Я не потребую допомоги, – сказала Паула різко. Втім, у якусь мить в її душі ворухнувся слабенький і теплий черв'ячок – а що, як узяти та й перекласти свої страхи на вузькі плечі Дода Дарнця...

– Я зустрічав і нині зустрічаю безліч людей, що потребують допомоги, – незворушно повторив її співрозмовник. – Зокрема, вашої допомоги, Пауло.

Вона помовчала, здивовано розглядаючи недоїдений бутерброд.

– Я поясню... – її співрозмовник знову сьорбнув з чашечки. – Щодня тисячі людей несуть у Печеру свої комплекси й страхи – тягнуть це сміття в чистий і чесний світ, де місце тільки чесній боротьбі і первісним інстинктам. Щодня сотні людей звертаються до телефонів довіри, бо їм здається, що в Печері щось не так, що їхня поведінка виходить за звичні рамки... Йдеться про маніяків-садистів, яким, на жаль, майже неможливо допомогти. Йдеться про природжених жертв,

які, на жаль, закінчують свій шлях ще замолоду... Йдеться про людей, котрі щодня почуваються так само, як почувалися ви, набираючи телефон довіри... Пам'ятаєте?

Паула мимоволі зіщулилась.

– От-от... І наша з вами мета – пояснити цим людям, що нічого жахливого з ними не відбувається. Що жертва, навіть загнана в кут, має шанс на порятунок... О, я не сказав, що приблизно вісімдесят відсотків консультованих нами – неагресивні за орієнтацією.

Паула мовчала.

Дарнець удруге її приголомшив – якимось так непомітно вийшло, що зі смугастої лікарняної піжами Паула раптом переселилася в білий накрохмалений халат. Дарнець пив свій чай і розмовляв не з пацієнткою, а з колегою і соратницею, чия порада мала для нього виняткову вагу.

– Пауло... Феномен, який ви продемонстрували, називається «яскраво виявлена антивіктимна поведінка». Наш центр буде вдячний, якщо ви допоможете нам у роботі... Візьмете участь у деяких дослідженнях, ніби як у соціологічних опитуваннях... Знаєте, це дуже важко пояснити на пальцях, але я гарантую вам цікаву роботу, товариство розумних привабливих людей... І цілковиту конфіденційність, Пауло. Розумієте?

Вона й далі мовчала, їй здавалося, що за скляними стінами кафе минули довгі роки, що Розганяй постарішав і вийшов на пенсію, що касети Рамана Ковича розсипалися від ча-

су, що будинок телецентру сто разів перебудували, що Митик няньчить онуків, а вона й досі горбиться над рожевим недоїдком ковбаси, і чоловік, що сидить з нею за одним столиком, цілковито заморочив їй голову і розм'якшив мозок.

– Можете зараз не відповідати. Просто подумайте... Повторюсь – я розумію, яка це делікатна тема. Як ви серйозно до цього ставитеся... Але, можливо, саме з вашою допомогою буде зроблено відкриття... яке врятує від божевілля тисячі людей. Ви подумаєте, Пауло?...

– Подумаю, – сказала вона майже полегшено.

Бо дивна розмова, здається, вичерпалася й дійшла кінця.

* * *

У лункому під'їзді з високою стелею пахло вологим пилом; біля ліфта стояла величезна, на голову вища за Паулу, дівуля в екстравагантному макіяжі – їй, очевидно, ніхто ніколи не казав, що темно-коричневих губ у здорових людей не буває. Дівиця зміряла Паулу холодним байдужим поглядом – так, ніби перед нею раптом виник у повітрі якийсь неживий предмет; Паула, котра боялася жінок-гадюк і соромилася цього свого страху, гордо пройшла повз неї – до сходів.

Кович жив на четвертому поверсі. Сходинок, що вели до нього, виявилось зненацька багато, однак Паула не нарікала – нехай дорога буде якнайдовша. Майбутня зустріч її анітро-

хи не тішила; якийсь час постоявши на просторому майданчику й провівши очима ліфт, що поніс угору дівичку з коричневими губами, Паула стала нарешті перед дерматиновими дверима, між іншим, обладнаними замком.

Паула не любила людей, що замикають двері свого дому. Щоправда, серед її знайомих таких не було.

Здивована режисерською примхою, Паула натисла на залізну кнопку дзвінка; ш не відчиняли довго, так довго, що вона стурбовано полізла в портфель, щоб перевірити адресу. Вона стояла, мов чапля, на одній нозі, поклавши дипломат на коліно й риючись у його надрах, коли оббиті дерматином двері розчинились і протяг умить підхопив безцінні Пауліні аркушки і мальовничо розкидав їх по сходах.

Паула підняла розгублений погляд.

Чоловік, що стояв у дверях, був їй багато разів знайомий зі знімків, прем'єр та презентацій; чорний обтислий светр під горло і теж чорні спортивні штани робили його схожим на літнього міма. Паула встигла подумати, що сорокалітній Кович має вигляд набагато старший за свої літа і що чорний колір йому не до лиця.

– Добрий день... Я Паула Німробець, студія художніх програм, четвертий канал, від пана Миреля, режисера, він домовля...

– Зрозуміло, – з огидою сказав чоловік, стоячи у дверях.

– Вибачте, я зараз...

Прилаштувавши дипломат на килимок перед дверима,

Паула кинулася хутко збирати свій розвіяний скарб; Кович стояв непорушно, Паула скоса позирала на ворсисті кімнатні капці, що вартовими застигли на порозі.

І в ту мить, коли останній клаптик паперу був уже в неї в руках, – саме в цю мить її вперше штрикнуло незбагненне, неприємне передчуття.

Чорний ворс.

Огідно.

Затиснувши дипломат під пахвою, вона випросталася; Кович дивився прямо на неї, і на негарне його лице, здавалося, найшла чорна хмара.

«Учися, люба, розмовляти з людьми, – так не раз казав розумний Розганяй. – Похвали його останню прем'єру... Знайди гарні слова...»

– Ви знаєте, – почала вона вибачливим тоном, – ми... ну, ця передача... Вашу творчість треба... ну, я була глибоко вражена «Дівчинкою й воронами», це була немислима, геніальна вистава...

Вона ледь затнулася на слові «геніальна». Хоч би не перестаратися зі славослів'ям; кожную нормальну людину таке означення збентежило б. Кожну, але не Ковича – це просто його службовий обов'язок – вірити у власну геніальність...

– Мені тільки касети, – Паула винувато всміхнулася. – Мені тут зачекати?

Якщо він і збирався тримати її на порозі, то тепер передумав. Розтанув од її незграбних похвал?... Та хай там як,

але холодний Ковичів погляд помалу уважнішав; нарешті він знизав плечима і відступив у глибину передпокою:

– Заходьте...

Вона зайшла.

Передпокій, як виявилось, був надзвичайно великий і феноменально захащений; стіни, обвішані впереміш плакатами, афішами та календарями дворічної давнини, висока стеля, обклеєна пожовклими шпалерами, і запилюжене взуття, що натовпом стояло навколо полички-підставки. Паула з подивом побачила тут зимові хутряні чоботи, кеди, кросівки, босоніжки та різнобарвні черевики – усі чоловічі й усі одного розміру. Все, чим користувався хазяїн минулі рік-два.

Нерішуче потоптавшись, Паула зробила рух, що мав означати бажання роззутися; Кович поморщився, й це означало, що знімати туфлі не треба.

– Ви... як вас, до речі, звати?

– Паула.

– Отже, ти, Пауло, крім «Дівчинки...» нічого більше не бачила?

– Бачила, – поспішила пробурмотіти Паула, пробираючись за хазяїном серед полиць і стелажів, серед мальовничого мотлоху – у вітальню, величезну й несподівано порожню.

З високих вікон падали стовпи світла; на скрипучому паркеті лежав пил, і на журнальному столику, і на телевізорі в кутку, і навіть на шкіряному дивані, здається, шарами лежало старе, як цей будинок, незаймане покривало пилюки.

Під стіною стосами громадилися книжки, а на тлі дорогого, але теж запилюженого килима висіли поруч дерев'яна маска якогось демона з вишкіреними зубами і портрет самого Ковича, писаний олією і, як здалося Паулі, досить бездарний.

– І що ж ти бачила? – недбало поцікавився Кович.

– Усе... Усі вистави. Але, ви розумієте, «Дівчинка й ворони», це було надзвичайно, це була найкраща ваша...

Паула затнулася.

Нічого собі похвала. Так би прямо й сказала: «Ви поставили в житті одну виставу, все інше – нісенітниця й піна...»

І, прагнучи виправити жахливий промах, вона пробурмотіла, дивлячись у широку тріщину на паркеті:

– Я твір у школі... про «Дівчинку...». Я написала, що це про людину та її страхи... Але мені трійку, бо насправді це про пошук місця в житті... А навіщо його шукати, воно в кожного й так є... Я хотіла...

Кович гмикнув. Зміряв Паулу очима – по спині їй пробігли мурашки, причому не гарячі, як від звичайного збентеження, а крижані, наче від смертного жаху. Паула зіщулилась – їй удруге стало неприємно.

Кович зітхнув, поморщився, глузливо скривив губи:

– Добре... З касет можу дати тільки дві. Та й то хотів би якнайскоріше одержати їх назад.

Паула знала, що треба вдячно кивнути й запевнити, та замість цього стояла посеред кімнати непорушно й мовчки, наче обморожена.

Кович тим часом ішов до журнального столика; там, на запиленій стільниці, самотньо лежали дві відеокасети в яскравих коробках. Кович ішов довго, через усю велику кімнату, і, як виявилось, ледь накульгував; час тягнувся й тягнувся, Паула стояла, дивилась і відчувала, як стигне в жилах кров.

Крок. Заноситься нога в чорному ворсистому капці... Паула здригається. Наступний крок, ось він простягає руку до касет, ось обертається, ловить її погляд, щось хоче сказати, але замість цього різко зводить брови:

– У мене що, дірка на штанях?

Паула дивилася йому в лице.

Очі його сиділи так глибоко, що ледве можна було розрізнити їхній колір; через частку секунди вона зрозуміла, що очі в нього не коричневі, як їй здавалося, а блакитні.

Чому їй здавалося, що очі в нього карі?!

Передчуття, що прокинулося на сходовому майданчику, якось незрозуміло росло й міцніло. З кожною секундою вона відчувала дедалі дужчий, просто-таки фізіологічний страх.

– Ось, – Кович говорив повільно, не зводячи напружених очей з різко зблідлого обличчя відвідувачки. – Тут перша дія «Блакитного Рогу», а тут «Залізні білки» повністю... Вам що, погано?

– Ні-і...

Кович постояв, простягаючи їй касети; вона не рушила з місця, і тоді він, насупившись, пішов до неї сам.

І знову через усю кімнату.

Паулі захотілося відступити.

Паулі захотілося втиснутися в стіну, а краще – кинутися навтьоки.

Геть з величезної й запиленої квартири, по сходах униз, униз, щоб гриміла луна квапливих кроків...

...згук ратичок, що б'ють об каміння.

Вона судомно стиснула мокрі від поту долоні.

Кович зупинився, не доходячи трьох кроків. Утупився в гостю запитальним поглядом; знову простяг злощасні касети:

– На...

Паула не дивилась на його руку. Їй цілком вистачало обличчя.

Розумне, загалом, тверде до жорстокості, вольове жовтувате лице сорокалітнього чоловіка, що вигляд має на всі п'ятдесят...

Але звідки цей непристойний жах?! Ще хвилина – і їй терміново знадобляться послуги певного санітарного закладу...

– На, Пауло, бери...

Він рушив уперед – вона сахнулася.

І раптом побачила в його очах замість зміцнілого вже роздратування – якесь незбагненне збентеження.

Вони стояли одне проти одного – бліда дівчина з дипломатом під пахвою і чоловік у чорному светрі, що простягав їй дві барвисті коробки; тепер його рука помітно тремтіла. Паула чула стугін крові у вухах.

Чоловік у домашніх капцях нічим не нагадував могутнього звіра, чия морда на дві третини складалася з ікластих щелеп.

І все ж таки вона тепер точно знала, ХТО стоїть перед нею на відстані трьох кроків.

Її рука мимоволі потяглася до шиї. До того місця, де сходяться ключиці, де вітер холодить неприкриту шкіру. Де зараз повинна бути зализинка.

Кович помітив її рух. І раптом сполотнів сам – аж посинів: – Пауло...

Вона відступила на крок. Потім іще.

– Пауло, – в його голосі промайнула безнадія. – Касети візьми...

Вона схлипнула.

Стрімголов, притискаючи дипломат до грудей, кинулася геть. Заплуталась у величезному коридорі, перекинула триногий табурет, ударилася в двері – не замкнено; вилетіла на сходи, вхопила ротом повітря, з тупотом скотилася вниз – і тільки тоді, у напівмороці першого поверху, в оточенні синіх поштових скриньок, примусила себе зупинитися.

Ніхто за нею не гнався. Не свистіло повітря, яке розтинає стрімким тіло, не ревів хижак, упускаючи здобич...

Невже вчетверте?!

Вона поставила дипломат на підлогу й притулилася лицем до холодного заліза поштової скриньки номер шість.

Вона марить. Дод Дарнець, дивний журналіст, недарма

приділив їй стільки уваги – і в денному світі, спокійному й світлому, їй ввижаються примари Печери...

І вона уявила собі – не хотіла, але клята фантазія вийшла з-під контролю – вона уявила собі, як відомий і шанований режисер Раман Кович відкидає вбік нещасні касети, одним стрибком наздоганяє жертву і встромляє жовті, напевно нездорові зуби в тремтливе горло непутящої Паули Німробець.

* * *

Раман Кович не вирощував на балконі квітів, але й дерев'яні ящики, наповнені землею, викидати не спішив. Зараз там зеленіла трава, цвіла самотня залітна кульбаба та сірими гірками лежав попіл, що залишився од візиту приятелів-курців.

Раман Кович вийшов тільки для того, щоб ковтнути свіжого повітря. Зараз йому дуже потрібен був кисень; спершись на темні від часу перила, він дивився, як по рудій шапці кульбаби повзе худа, якась понура бджола.

Балкон був кутовий; відразу дві вулиці, зелені й тихі, лежали під ногами Рамана Ковича. Чудовий, престижний квартал, вулиця Кленів та вулиця Надії; Раман укотре перевіряв дух і важко опустився на низенький дерев'яний ослін.

Вигнуті прuti балкона огортали сидячу людину подобою клітки; під дахом будинку навпроти билися за житлоплощу

ластівки. Раман зчепив пальці.

Подія, що сталася з ним три хвилини тому, була абсолютно неможлива й тому особливо лякала. Він ПОБАЧИВ.

Байдуже, яка була з себе та дівчина... як її звали? Паула... Байдуже, бо дівчина Паула була вдягнена так само, як сотні інших дівчат, – якісь джинси, щось коротке й обтисле, чи, навпаки, вільне, балахонисте, чи те й те одразу... Раман давно не звертав уваги на таких звичайних, одна на одну схожих дівчат. Обличчя, яке годі запам'ятати... Зате він чудово пам'ятав, яка була царна з записинкою на грудях. Ох, він запам'ятав ту царну, він думав про неї вдень, він сподівався зустріти її вночі, тонкі танцюючі ніжки, дзвінкі ратички, вуха-локатори, живіт з підпалинами і відчайдушні очі кольору міцного чаю...

Раман здригнувся, притисся лобом до залізних прутів. Чи є різниця, яка з себе дівчина Паула... якщо з її очей глянули на нього зацьковані очі його невпольованої здобичі?!

Якийсь внутрішній сторож поспішив йому повідомити, що він упирається в непристойне. Мить – і він почне думати про заборонене... Раман усміхнувся. Він режисер, і тому його фантазія вміє просочуватися крізь будь-які табу.

Якби позавчора вночі він здійснив те, чого так бажав, то дівчина Паула ніколи б не прийшла до нього по касети.

Якби він дотягся до горла, позбавленого вовни... А він же нестерпно цього хотів. З тієї самої хвилини, коли захоплена коло водопою жертва відмовилась гинути. Коли він промах-

нувся, а він не промахувався ніколи!..

Цей її жест. Як вона потяглася рукою до записинки – це було так само красномовно, якби вона просто крикнула йому у вічі: «Я царна, царна, царна!!»

Раман труснув головою. Події в Печері завжди пам'яталися йому туманно, уривками, проте лють і роздратування тієї ночі йому не забути ніколи. Неначе він... так, це буде правильне порівняння. Наче його кликала до себе прекрасна оголена жінка, а коли він, розпалений, почув її заклики – спокусниця втекла, граючись і глузуючи...

Проте яка незначна була ймовірність їхньої сьогоднішньої зустрічі!..

Хоча...

Тисячі людей щодня зустрічаються на роботі, в транспорті, у театрі... Сьогодні він розігнав у Печері зграю тхолів, а завтра привітається за руку з людиною, яку трохи не...

Імовірність зустрічі завжди є.

Немає змоги ВПІЗНАТИ одне одного. У Печері немає людей – є царни й сааги, барбаки та тхолі, інша живність, а якщо припустити, що три ночі підряд не сааг ганявся за царною, а Раман Кович ганявся за Паулою... чи як там її... Еге ж, таке припущення добряче похитне основи світобудови. Хоча, з другого боку, Раман Кович не несе ніякої відповідальності за поведінку дикого саага...

З під'їзду на вулицю Кленів вислизнула дівчина з дипломатом під пахвою. Навіть згори, з балкона, добре було вид-

но й розпатлане волосся, і дивно згорблені плечі, і непевність, сум'яття в кожному кроці; грюкнули, зачиняючись, двері під'їзду. Молода мама, що стояла з дитячим візком по той бік перехрестя, здригнулася й обернулася; дівчина нервово понишпорила рукою в кишені курточки, впустила на тротуар темний циліндрик помади, подивилася на нього незрячим поглядом і якимось розгублено подалася геть.

Раман Кович перервав свої роздуми, щоб устати й перегнутися через перила.

Ні, він не збирався накладати на себе руки. Він просто хотів уважніше подивитись на Паулу Німrobeць.

Розминувшись з присадкуватою бабусею – та здивовано озирнулася їй услід, – розпатлана дівчина бігцем рушила через вулицю Кленів; Раман бачив, як молода мама поспіхом підняла складаний каптур візка – так, наче почався несподіваний дощ.

Непримітна сіра машина, що стояла за рогом, на вулиці Надії, раптом різко рвонула вперед – спортивні моделі здатні розвивати швидкість миттєво, як гепарди.

Невідомо чому, але Раман Кович мертвою хваткою вп'явся в перила.

Машина вистрибнула з-за рогу в ту мить, як Паула Німrobeць була вже на півдорозі до протилежного тротуару; Раман Кович умів відчувати траєкторії рухомих предметів і виразно побачив точку, в якій сіра машина й Паула конче мусили стрітися. І навіть розкрив рота, щоб крикнути – крик, імо-

вірно, пролунає через секунду після зіткнення...

У цю саму мить непутяща асистентка Німробець лайнулася й дзвінко ляснула себе по лобі. Розвернулася й бігцем кинулася назад, туди, де самотньо лежав коло під'їзду темний тюбик недорогої помади.

Сіра машина пролетіла мимо.

Раманові здалося, що його стиснуті долоні здерев'яніли, ставши мов балконні перила. Сірої машини й сліду нема; Паула уважно оглянула кам'яний ганок, знайшла тюбик, витерла його об курточку й отак, з помадою в руці, подалася геть.

Раман кинувся до виходу. Вмить перетнув квартиру, вискочив на сходи й збіг униз, ледь не гублячи по дорозі капці.

Паула Німробець брела вдалечінь по вулиці Кленів. Брела, нічого навколо не помічаючи, а Раман Кович стояв біля свого під'їзду й дивився їй услід.

* * *

Сьогодні ввечері були його улюблені «Залізні білки».

Він прийшов у театр за дві години до початку вистави; він перебував у тому найважчому стані духу, коли скрізь – а особливо за спиною – йому ввижалися криві погляди. Він зайшов у театр – і театр наче обімлів.

Вахтерова усмішка здалась йому неширою й надміру влєсливою: він погасив її якоюсь дрібною причіпкою. Завпрост метнувся з його дороги – тоді він не полінувався пройти на

сцену і власноручно перевірити декорацію. Знайшов ваду, вилив роздратування, трохи заспокоївся; прийшов до себе в кабінет, замкнувся, розчинив вікно, сів на широке підвіконня.

Весняна вулиця роїлася, галасувала й цокала каблуками. На клумбі навпроти вогнем горіли тюльпани; день готувався стати вечором, весна готувалася стати літом. На лаві коло службового входу життєрадісно курили працівники сцени, а прибиральниця меланхолійно бродила навколо скляних дверей, підхоплюючи віником різноманітний весняний мотлох; потім до робітників приєдналася молоденька дівчинка-білетерка, що, як добре видно, мріє стати актрисою, – і веселощі на лаві сягнули апогею.

Раман відчув потужне бажання зійти вниз. Розігнати хлопців по робочих місцях, а дівчиськові повідомити, що актрисою вона не стане. Ніколи; що вона бездарна, що їй треба думати про геть інший фах, вступати в технікум чи в інститут...

Він себе стримав. Трьома широкими колами пройшовся по кабінету, сів за стіл, підсунув до себе чистий аркуш паперу.

Пункт перший. Ніколи не слід проводити паралелі між світом людей і світом Печери. Впольовуючи царну, він усього-на-всього вбиває слабшого звіра. У згоді зі своїм інстинктом хижака і відповідно до її ролі жертви...

Він намалював на чистому аркуші жирну одиницю й обвів

її бубликом.

Неприродність. От що лякає. Те, що з ним сталося, – збочення. Одна ненормальність за одною – спершу триразовий промах... Чи зміг би він упізнати жертву, якби не упустив її тричі? Ні. Чи могла б вона впізнати його?... Поза сумнівом, не могла б. З цілком об'єктивних причин.

Він домалював одиниці руки й ноги.

І нижче намалював чомусь дитячий возик. І ще один, іншої модифікації. І ще.

Це тут, у театрі, він може дозволити собі ненормальність. Мистецтву цікаві збоченці... Сааги повинні бути НОРМАЛЬНІ. Як нормальні всі звірі. Інші просто не доживають до зрілості...

Він здригнувся. Колись замолоду він бачив у Печері єгеря – тільки раз, однак запам'ятав на все життя. Людиноподібна фігура з залізним нагаєм у руках – що може бути страшніше з погляду звіра?...

Бути ненормальним режисером – почесно. Але бути ненормальним саагом...

Раман поморщився.

Ще півроку тому він погодився взяти участь у закритій соціологічній програмі. Обіцяв повідомляти про кожен випадок так званого «везіння» жертви – і посміявся про себе, впевнений, що сама зустріч з ним заперечує якесь там «везіння». І от... позавчора вранці зателефонував і, морщачись, виклав суть справи.

Що його змусило зняти слухавку? Інтерес до практичної соціології?

Ні. Страх перед ненормальністю. Бажання нав'язати самому собі, що подія, яка з ним сталася, – закономірна.

Чемний голос у слухавці трохи втратив самовладання, здивовано перепитуючи: тричі?!

Раман умів уловлювати найтонші підтексти – і тому, поклавши слухавку, впав у жорстоку депресію. І не заспокоївся, поки на ранковій репетиції на довів до істерики гонористу актрисулю, вчорашню студентку, талановиту, загалом, дівку...

І, заспокоївшись, вирішив, що прикрий період його життя – позаду.

І добряче помилився. Бо їхня з Паулою зустріч – злочин. Проти законів природи. І йому до болю хочеться повернути сьогоднішній ранок – уникнути зіткнення за всяку ціну.

Цікаво, дівчисько проговориться?

Цікаво, чи в психіатричній служби є канали, по яких можна відстежувати отакі-от... зустрічі?

Цікаво...

Він похопився й глянув на годинник: до вистави лишалося сорок хвилин.

Він спустився до службового входу в ту саму мить, коли Клора Кобець, молода героїня сьогоднішніх «Білок», закінчила галантну бесіду з вахтером і провела крізь вертушку довготелесого, сяючого радістю хлопця. Раман зупинився,

обіперся об одвірок і з задоволенням зачекав, поки Клора його помітить.

Вона помітила. Усмішка вивітрилася з її лиця, змилася, наче погана косметика. Хлопець ще саяв – він не знав Рамана Ковича. Нічого, знатиме.

Витримавши паузу, Раман обернувся до вахтера:

– Пане Охрик?...

Вахтер забелькотів виправдання; Раман його не слухав:

– Я наполегливо просив би вас пам'ятати, що перебування сторонніх осіб у службовій частині театру може обернутися для вас стягненням по службі. Особисто для вас... Я не повторюватиму, пане Охрик. Вас, юначе, попрошу покинути приміщення.

Хлопець дивився на нього, витріщивши очі. Він, либонь, думав, що в храмі мистецтва живуть добрі й лагідні боги.

– Пане Кович, – тремтячим голосом утрутилася дівчина. – Я хотіла замовити квиток, вхідний... Але адміністрація відмовила, я подумала, що якщо він тихенько постоїть на ярусі...

– Вийдіть, юначе, – сказав Раман холодно. Юнак почервонів мов рак – і сліпо посунув назад, до вертушки; дівчина зробила крок за ним – Раман заступив їй дорогу:

– У вас попереду складна вистава, Клоро. Ви з'явилися на півгодини пізніше, ніж вам було запропоновано. Ви робите... коротко кажучи, вам плювати на театр, плювати на глядача, плювати на мене і тим більше наплювати на мистец-

тво... Я засмучений. Усе, що я думаю з цього приводу, я скажу потім, а зараз негайно йдіть готуватись... і постарайтеся зосередитись. Уперед.

Він провів її очима – ледве стримуючи злі сльози, вона пленталась нагору по сходах, і поряд волікся по сходинах стягнутий з шиї квітчастий шарф.

Перед «Блакитним Рогом» він би їй нічого не сказав. Там цілком інакша робота... А от перед «Білками» її треба «взутти». Треба добре завести – інакше вона не потягне ритму...

Його настрої трохи поліпшився; він піднявся в кабінет, випив кави, потім прикинув розклад репетицій на наступний тиждень, потім подзвонив колишній дружині й досить приємно побалакав із сином. Зв'язався з адміністраторською, переконався, що «Залізні білки» розпродано на два місяці наперед, задоволено кивнув і подався в зал.

Публіка, всуціль пристойна й респектабельна, щільно заповнила партер, і непохитна бабуся з програмками гнала на верхній ярус «заблукалу» парочку студентів із вхідними квитками. Раман пройшовся по фойє – за скляними дверима напитував «зайвого квіточка» вигнаний довготелесий юнак, і на лиці його був розпач.

«Білки» пішли добре.

Раман сидів у директорській ложі – праворуч од сцени; Клора Кобець працювала пристойно, на нерві, але без натиску. Звично фіксуючи дрібні неточності та «блохи», Раман, сам не помічаючи, клацав пальцями, допомагаючи підтри-

мувати ритм. Метроном, метроном, метроном...

Потім він на якийсь час захопився, милуючись своїм дітищем – точним, гранованим, як алмаз, прозорим і твердим спектаклем; потім з третього ряду вибралися дві фігури і крадькома поспішили до виходу, коло дверей їх догнали ще дві; Раман поморщився – так, «Залізні білки» вимагають підготовленого глядача. Краще б ото не бігали по залу, заважаючи сусідам, краще б дочекалися антракту й спокійно пішли...

Він знову спробував зосередитися, але з цього моменту думки його розбрелися, наче буйні п'яниці. Несповідимі криві стежки вели їх усе далі й далі від дійства, що розгорталося на сцені; Раман думав про жінку з возиком.

Коли народився син... Вони з тещею купили клейончастий, простенький, синьо-бузковий візок. Батькам належить відчувати гордість, уперше виходячи на прогулянку з рідним згортком на чотирьох колесах, але Раман пам'ятав тільки втому та страх. Він просто не знав, що робити, якщо маля закричить.

І малий кричав. Ох, як він одного разу кричав, Раман ішов додому сотнями незнайомих вулиць, не йшов – біг, штовхаючи возик, наче лоток з морозивом, і зустрічні жінки дивилися на нього, як на ката...

Возик... Візок...

На сцені застигла чітко вивірена мізансцена; Раман завжди злився, коли героїня не потрапляла в потрібну точку,

але сьогодні Клора Кобець завмерла саме там і тоді, де й коли їй було велено, Раман самовдоволено всміхнувся, догана не минулася марно, ганяти їх треба, ганяти...

Возик.

Молода мама на тому боці перехрестя різко піднімає складаний каптур возика. Сіра машина зривається з місця...

Мізансцена.

Три об'єкти, три точки – дівчина Паула, що ступає з тротуару на бруківку, молода мама... Машина. Водій не бачить за рогом Паули, але жінку з возиком він бачить прекрасно, а глядач, що спостерігає з балкона, випадковий глядач Раман, бачить усіх трьох...

Він утратив цікавість до вистави. Чудовий механізм, сконструйований ним до найдрібнішої деталі, до секунди, до нюансу, – машина його найкращого спектаклю котилася й котилася сама собою, і він уже знав, що завтра, всупереч звичаю, не робитиме акторам зауважень...

Ну якого дідька, як це взагалі може бути – спеціально спрямовувати автомобіль на людину? Та ще й на дівча? Незбагненно...

Бридкі фантазії.

На той тиждень, ніде не дінешся, доведеться вирішувати питання зі звільненнями. Трупа перевантажена, щонайменше п'ятьох – за борт, а лементу буде, крику...

Можливо, Паулу Німробець просто з кимось переплутали?...

Її вистежували в його будинку. І ця обставина раптом зда-лася йому лиховісною. Тому що темна особистість Паули – це її справа, але навіщо втягувати в цю історію сторонню лю-дину? Яким чином до цього всього причетний ВІН?

Він згадав, як це дивне дівчисько стояло посеред кімна-ти, притискало до грудей дипломат і бурмотіло, дивлячись у підлогу: «Про людину і її страхи...».

Раман зітхнув.

Вистава, що зробила йому ім'я. «Дівчинка й ворони». Десь у запилюженій шафі зберігається товста папка з газет-ними статтями – ледь чи не кожен критик вважав за свій обо-в'язок відзначитися. Компліменти і славослів'я, півдесятка версій – і все це так розумно, так професійно, правильно і яскраво...

Жодна душа не знає, що під час роботи над виставою на Рамана напосіли незбагненні страхи. Він боявся висоти, те-мряви, ліфта, метро... Навіть думав було про лікарську кон-сультацію...

І все минулося на другий день після прем'єри. Того самого ранку, коли він прокинувся знаменитим.

І, залишившись таємницею для критиків, усе це, незрозу-міло як, відкрилося школярці Німробець. «Найкраща ваша вистава...»

На сцені йшов напружений діалог, фінал першої дії; Ра-ман поклав лікті на синій оксамит ложі. Внутрішній метро-ном підказував йому, що дорогоцінний ритм не втрачено, –

однак задоволення не було. Було роздратування.

Йому здавалося, що бездоганна машина його найкращої вистави котиться мимо, нехтуючи і партер, і гальорку, і свого власного творця.

* * *

Простір Печери бачився йому в постійному русі – пульсуючі судини переходів, що переганяють по ярусах тепле життя. Він рухався, перетікаючи з коридору в коридор, пропускаючи крізь себе сотні запахів, непомилково розпізнаючи сліди на соковитому, недавно прим'ятому моху.

Минали довгі ночі стримування, і хтозна, скільки порожніх ночей у нього ще попереду, – проте сьогодні, він відчував, нарешті пощастить.

Сьогодні він уполює.

Від водопою піднімалися дві царни. Він бачив їх мовби очима: самичка й самець, немолоді, налякані близькою присутністю хижака; ніщо не підтверджувало цієї присутності, ні рух, ні звук, царни відчували його самою тільки інтуїцією...

Він смикнув ніздрями. Царни пахли страхом – від цього запаху в нього звичайно туманилася свідомість. Причаїтись і метнутися; доганяти, відчуваючи, як грузне в секундах приречена жертва – і як той самий, подрібнений на миті час стікає по твердій сааговій шкурі, не завдаючи шкоди, не

встигаючи вдержати...

Білий спалах у мозку. Сп'яніння; повалити в зарості коричневого моху, тримати за горло, поки триває агонія, тримати, тримати...

Інше відчуття, схоже на раптову нудоту, остудило його вже сформований порив. Ніздрі здригнулися, наче вловивши запах дохлятини.

Царни.

Сьогодні він не бажає крові царн.

Він не знає чому, але сьогодні він полюватиме на тхолів. Тхолі не такі досконалі у своєму прагненні до порятунку, тхолі дрібні й переважно тупі, але думка про царну викликає в нього відразу. Сьогодні...

І він потік коридорами геть; минав грот, де сталакти, скрапуючи зі стелі, і сталагміти, тягнучись їм назустріч, перетворювали Печеру на велетенську подобу його власної ікластої пащі. Краса застиглого каміння не зачарувала його, бо в цю саму мить здалеку, з вологої пітьми, виразно запахло тхолом.

* * *

Лора подивилась на неї зі співчуттям.

Сьогодні на неї всі дивилися зі співчуттям – двері кабінету були заклично розчинені, і Розганяй очікував.

Паулі ніде було дітися – вона зайшла; шеф її, незвично

милостивий і м'який, ширяв у сигаретному диму, наче привид.

– Сядь, Німrobeць.

Боїться, що від гіркої звістки я не встою на ногах, похмуро подумала Паула.

– Чого ти так на мене дивишся, Німrobeць? Чи ти вважаєш, що великі сумні очі – єдине, що необхідно тележурналістові?

Паула сіла на запропонований стілець і нервово закинула ногу на ногу. Уважно її оглянувши, Розганяй криво посміхнувся:

– Ти дарма нап'яла цю спідничку. Твої голі колінця мене не розчулять.

Паула спалахнула. Міні-спідницю вона вдягла тільки тому, що сьогодні вранці Митик зіпсував її робочі джинси; звісно, пояснювати це Розганяєві було нижче Паулиної гідності.

– Отже, – Розганяй з огидою сьорбнув зі звичної кавової чашечки. – Отже, ми маємо асистентку Німrobeць, в активі якої очі й коліна, а в пасиві... ДЕ касети від Ковича?! Ти повинна була принести їх УЧОРА!..

Паула втягла голову в плечі.

При думці про Ковича пригадувалися чомусь не сааг, не касети й не запилена, в сонячних стовпах квартири – пригадувався тюбик помади, що валявся в щілині між цеглинками тротуару. І помада, чесно кажучи, дешева. І майже вся вико-

ристана, змазана до тупого пеньочка...

Сьогодні вранці Митик узяв брусочок червоного пластиліну, розтопив на сушарці для рушників і підклав тітці на табуретку – У ту саму мить, коли занурена в думки Паула сідала за стіл. Пластилін розплющився, як червоний капелюшок сироїжки, і значна його частина залишилась на Паулиних штанях. Митик відбувся суворою доганою, штани залишилися мокнути в тазику з миючим засобом...

– Ти чуєш мене, Німробець?

Паула опустила голову. Думка про розплавлений пластилін раз у раз змінювалася думкою про саагівську сутність режисера Ковича.

– Мені дуже прикро, Німробець, але тобі доведеться робити кар'єру десь в іншому місці.

Розганяй постояв, вивчаючи її схилену голову; широко крокуючи, підійшов до захаращеного стола, висмикнув зі стосу паперів самотній, лиховісного виду аркушик.

– Розпорядження про твоє звільнення. Копію віднесеш у бухгалтерію, одержиш свої гроші і зробиш так, щоб ми більше не зустрічалися.

Паула підвела голову, Розганяй обурено вперся руками в боки:

– Плакати треба було раніше! Де касети від Ковича, де, де?! Яке ти маєш право зривати мені творчий процес, ти, істота, що самотійно й кроку не вміє ступити?! Ти не вмієш рота розкрити, не вмієш домовитися з людиною, про ініціа-

тиву я й не кажу – що з тебе візьмеш...

Паула дивилася на нього крізь набігли сльози; Розганяй бачився то круглим і товстим, як хмара, то довгим і вузьким, як ніжка смерчу.

Тюбик помади в щілині тротуару...

Зловорожий Митик. Піймати й нам'яти вуха – тільки не хочеться сваритися зі Стефаною...

– Що ж мені тепер робити?... – запитала вона, і голос погано її слухався.

Розганяй відвернувся:

– Знайти роботу, де не треба думати головою. Де можна думати голими коліньми... Нічим тобі, Пауло, не можу допомогти. Розум не купується.

Від образи вона зарюмсала вже відверто; Розганяй підняв пальця, збираючись сказати щось повчальне, – в цю мить задзвонив телефон.

Скоса зиркнувши на Паулу – її конвульсивні схлипи могли стати в телефонній розмові небажаним тлом, – Розганяй обійшов навколо стола й узяв слухавку; Паулу на короткий момент було покинуто напризволяще. Скорчившись на стільці й розмазуючи по щоках патьоки чорної туші, вона плекала в душі єдине бажання – добратись до туалету, замкнутися в кабінці й там виплакати досхочу, не думаючи ні про що й нікого не соромлячись. Якби ж якась добра сила перенесла її крізь стіни, просто зараз...

Загадавши про чемність, вона все-таки стримала плач – і

тому змогла почути, як говорить по телефону Розганяй. Говорить, не вміючи приховати подив.

– Так? Так, аякже, і «Залізні білки»... Гм. Власне, якби я знав одразу... Та? Так, безумовно, талановита й перспективна... Н-ні. Я, розумієте, ще не встиг... О, так. Я хотів би ознайомитися з ними сьогодні... Увечері? Гм, ну що ж, тоді завтра вранці я відберу й подзвоню вам... Ні. Авжеж, ні. У нас у редакції напрочуд дружня й тепла атмосфера... Безумовно, я передам ш вашу похвальну думку. Так, дякую, до зустрічі...

Слухавка вже пищала короткими гудками, а Розганяй так само стояв, наче не зважаючи покласти її на важіль. Наче це була страшенно відповідальна справа, що вимагала з його боку душевного зусилля.

Паула мовчала – розпатлана, з патьоками туші на мокрому лиці, з безформними, жалісно розквашеними губами.

– Пан Кович просив пробачення, – суворим голосом повідомив Розганяй. – Він так відповідально підійшов до добору матеріалів, що не зміг передати їх учора. Зате тепер, мабуть, пан Кович надасть нам у користування ледь чи не весь свій відеоархів... Пан Кович висловив захоплення професіоналізмом і чарами посланої до нього Паули Німробець, йому було дуже цікаво поговорити з нею про театр... Тепер я питаю, Пауло, – якого дідька було морочити мені голову?! Чого ж ви зразу не сказали...

Паула гірко схлипнула:

– Ви ж мене ні про що не питали, пане Мирель...

Їй здалося, що цими словами вона вступила в мовчазну змову з Раманом Ковичем. Який наплів Розганяєві казна-чого – навіщо? Щоб виручити її, Паулу?... Царну?!

Змова саага й царни – проти злісного телевізійного шефа... Паула всміхнулася – крізь сльози.

Розганяй помовчав. Роздратовано сьорбнув кави, поморщився, поставив чашку на наказ про Паулине звільнення – так, що посередині цінного документа лишився коричневий слід-обідець.

– Отже так, Німробець... Він просив приїхати по матеріали після вистави. Після сьогоднішньої вистави, в театр, о десятій вечора... Ти зрозуміла?...

Паула не зрозуміла нічого, але треба було кивнути, й вона кивнула.

* * *

Сенсори, приклеєні стьожечками пластиру, заважали. Їх було повнісінько – на лобі й на шії, на скронях і на зап'ястках, і навіть на потилиці; шкіра свербіла так, що несила було терпіти, та почухатись не було ані найменшої змоги.

– Не рухайтесь, досліджувана. Не ворухіться, бо буде спотворення на виході...

Паула зціпила зуби.

Після обіду її підстеріг у «скляночці» Дод Дарнець – і, со-

лодкий як мед, умовив «спробувати попрацювати». Роботи, за його словами, було щонайбільше на годину, причому цікава справа й симпатичні люди не дадуть Паулі нудьгувати, а після «тестування» спеціальна машина відвезе її, куди вона скаже. Паула розвісила вуха й, зітхнувши, погодилась. Усе одно їй ніде було вбити час.

«Цікава справа» виявилася зграєю сенсорів, що огидно липли до тіла, та нескінченною серією дурних питань. Скільки це триває? Дві години? Три? Перед початком «іспиту» Паулі запропонували зняти з руки годинник, і тепер вона бачила перед собою тільки нудну стіну, обклеєну корком, та схилену лису голову круглого чоловічка в білому халаті – представника «симпатичних людей». Крісло, неприємно схоже на зуболікарське, давно натерло їй спину й намуляло зад.

– Жаби дуже бридкі, – лисий експериментатор бубонів, не піднімаючи голови; на всі запитання Паула мала відповідати тільки «так» або «ні».

– Реагуйте швидше... Жаби дуже бридкі.

– Ні, – повідомила Паула роздратовано.

– Червоний колір викликає втому.

– Ні!..

– Я завжди без страху беруся за ручку дверей.

– Т-так, – Паула затнулася.

Лисий чоловічок залишався байдужим; руки його автоматично тарабанили по маленькій клавіатурі.

– Я спокійно ставлюся до страждань тварин.

– Ні!..

– Раз на тиждень у мене буває запор...

– Ні!..

– Телеграфні стовпи викликають думки про сексуальну агресію...

– Ні!!

Експериментатор підвів погляд – тьмяний, абсолютно відсторонений, наче в зуболікарському кріслі перед ним сидить не жива розлючена дівчина, а якась умовна гіпотетична істота, цілком байдужа і до жаб, і до червоного кольору, і до телеграфних стовпів.

– Іде спотворення на прилади, – повідомив експериментатор докірливо й сумно. – Останню серію доведеться повторити. Зосередьтеся: великі автомобілі бажаніші, ніж малі.

Паула мовчала.

Вона й сама не розуміла, чого й досі покірно грається в цю тяжку, нудну, неприємну гру. Чого й досі не сказала – годі? Спершу вона сподівалася, що все це от-от закінчиться, і тоді можна буде піти тихенько, без конфлікту, а на другий раз зі спокійною совістю відмовитися від «тестів»...

Воістину, її здатність влипати в неприємності значно перевершує всі інші її здібності. Розганяй це слушно зауважив...

– Досліджувана, чого ви мовчите?

У тоні лисого експериментатора майнуло обурення. Наче

Паула щось йому винна.

Вона опустила голову. Що простіше – дотерпіти до кінця і вже більше ніколи сюди не приходити? Чи висловити... пояснити цьому чоловічкові, що вона йому – не морська свинка?

– Я вам не морська... – почала вона й затнулася. Вона не любила грубіянити – просто роздратування вихлюпувалось за край.

– Великі автомобілі бажаніші, ніж малі, – повторив експериментатор категоричним тоном, відмітаючи можливі заперечення.

Паула покусала губу:

– Ні.

Светр на її спині здавався суцільною цупкою мочалкою. Хотілося закричати й щосили гупнути кулаком по бильцю крісла; експериментатор нудив і нудив, здавалося, від Паулиних мук він має неабияку втіху:

– Дивлячись на лимон, я відчуваю приплив тепла.

– Ні...

– Я завжди читаю газетні передовиці.

– Ні...

– Малі діти надокучливі.

Паула згадала Митика.

– Знаєте, – сказала вона з ненавистю. – На сьогодні, мабуть, годі.

Лисий підняв брови:

– Досліджувана...

– Я вам не досліджувана! – гаркнула Паула, намагаючись видряпатися з обіймів крісла. Це виявилось несподівано важко – руки затерпли, а мереживо делікатних, як здавалося, проводів виявилось чіпким, немов тенета, і Паула боялася зіпсувати светр. Лисий холодно спостерігав за її спробами, потім зверхньо випнув підборіддя:

– Зважте, якщо ваша ласка, що це обладнання коштує дорожче, ніж весь ваш телецентр... Я не розумію вашого роздратування – погоджуючись на експеримент, ви брали на себе певні нескладні зобов'язання, хіба не так?

– Нескладні? – Паула відчувала, як тремтить її голос. – Ваші ідіотські... нескладні?!

– Вгамуйтеся, – у голосі лисого зміцніла крига, – інакше доведеться визнати, що тест на психічну врівноваженість дав украй негативний результат.

– Мені плювати!.. – якийсь дротик, зачепившись клемою, таки видер нитку з Паулиного рукава, і плетений візерунок провис величезною потворною петлею. Паула закусила губу, щоб не розплакатись. Вона сама винна, її ідіотська нерішучість – ЩО її змусило сюди припхатися?!

– Припиніть істерику, – сказав лисий з огидою. – Раз у житті вам випала нагода зробити щось корисне для людей...

Від образи Паулі навіть плакати перехотілося. Куций експериментатор мав за ніщо її роботу, і навіть самий факт її, Паулиного, існування; на його думку, єдино корисні для лю-

дей були тільки він сам та ще піддослідні пацюки, запаковані в зуболікарське крісло...

Лисий витлумачив її оніміння як готовність до роботи. Чи просто скористався хвилинною слабкістю жертви – вибрався з-за свого пульта, підійшов до Паули, по-хазяйському поправив зірвані датчики:

– Спочатку ви справляли значно приємніше враження. Заспокойтесь і спробуйте зрозуміти, що ваша примха – це тільки ваша примха, – товстий шмат пластиру ліг їй на праве зап'ястя.

Паула відчула свою безпорадність. Як любила казати Стефана – «вантажать на того, хто спину підставляє». Стефана нізащо б не дозволила втягти себе в якусь дурнувату історію. А якби й дозволила, то зуміла б сказати «ні», та так, що й лисий експериментатор почув би...

Безшумно відчинилися двері. Тобто Паула дверей не бачила, але відчула, як миттєвий протяг прохолодно лизнув ноги. Лисий підняв голову й недобррозичливо втупився за Паулину спину.

– Щось ви довго, – сказав хтось невидимий, і голос у нього був низький, наче в океанського теплохода, та якщо теплохід реве на все горло, то чоловік говорив тихо, майже пошепки.

– Я хочу виконати роботу, – повчально відповів лисий. – Виконати її якнайкраще, а не побити рекорди швидкості...

Двері причинились, і Паула злякалася, що чоловік з низьким голосом задовольнився відповіддю лисого й пішов, за-

лишивши все як є; та через секунду вона зрозуміла, що помилилась. Невидимий співрозмовник лисого зачинив двері, zostавшись у кімнаті.

Лисий тим часом поважно пройшов до свого пульта, підняв на Паулу очі – і погляд його був украй неприязний:

– Продовжимо... Носіння темних окулярів призводить до імпотенції в чоловіків.

Паулі раптом стало смішно.

Може, тому, що лисий поставив своє дурне запитання з перебільшеною серйозністю, а може, тому, що в особі нової, невидимої людини вона враз відчула підтримку, але вона розсміялась і насилу видушила крізь сміх:

– Ну... це... залежить... у яких... чоловіків...

– Що тут смішного?! – загорлав експериментатор, причому доволі грубо. – Якщо ваших розумових здібностей вистачає тільки на це, то постарайтеся свою дурість приховати!..

– Це зайве, – неголосно сказали в Паулі за спиною. – Цілком зайві слова, Борк.

Вона нарешті побачила власника низького голос – широкую спину під коричневою замшевою сорочкою. Чоловік обійшов її крісло й попрямував до пульта. Ставши за спиною в лисого – той ледве сягав йому до плеча, – підняв погляд на Паулу; обличчя в нього було ледь асиметричне, вузьке й смагляве, і несподівано світлими здавалися очі – яскраво-зелені, вони дивилися пильно й водночас неухважно. Паула навіть здивувалась, як цей погляд примудряється поєднати непоєд-

нуване. Аж зіщулилась.

– Некоректні показники, – повідомив незнайомець, вивчивши нарешті Паулу й ковзнувши поглядом по пульту.

Лисий набурмосився:

– Бо дуже важко з ТАКИМИ працювати!

– То полегшіть собі роботу, – сказала Паула з крісла. – Я до вас у піддослідні не напрошувалася...

Незнайомець нагородив її неуважним зеленим поглядом, а експериментатор почервонів, і навіть лисина в нього стала бузкова.

– Закінчуйте серію, Борк, – сказав незнайомець начебто байдуже, але Паулі одразу ж стало ясно, що лисий Борк – його підлеглий. І що начальник Борком незадоволений.

Експериментатор, досі червоний, кинув на Паулу войовничий погляд:

– Носіння темних окулярів призводить до імпотенції в чоловіків!

Паула зустрілася з незнайомцем очима. Стисла губи, намагаючись утримати на обличчі серйозний вираз:

– Ні-і...

– Кішки білої масті часто страждають на глухоту!

Паула завагалася, здивована питанням, – і тут незнайомець за спиною в лисого на мить заплющив очі.

– Так! – повідомила Паула радісно. Їй справді було приємно – так, наче на важливому іспиті ш зненацька й спритно підказали.

– Вечірні сутінки викликають тривогу!

– Ні! – гаркнула Паула, дивлячись на незнайомця.

– Використовувати жуйку неестетично!

– Так!

– Барвиста постіль краща за білу!

Паула знов завагалася – незнайомиць легенько хитнув головою.

– Ні, – з гордістю повідомила вона лисому. – Нітрохи.

– Серію закінчено, – нудним голосом оголосив експериментатор не Паулі і не смаглявому, а, скоріше, власній клавіатурі.

– Я вільна? – життєрадісно поцікавилась Паула.

Лисий Борк засопів, причовпав до Паулиного крісла й почав знімати сенсори – Паула відразу ж засичала від болю, бо з першим же пластиром позбулася десятка волосинок на руці, тонких і непомітних, але цілком, як виявилось, відчутних.

– Обережно... Краще я сама...

Задзвонив телефон; Борк покинув Паулу й поспішив до апарата, якийсь час у тиші кімнати чулося тільки його незадоволене бурмотіння:

– Ні... Очевидно. Обробка даних... наперед сказати... то й призначте йому на сьому...

Паула з прикрістю дивилася на потворну петлю, що звисала з рукава її нового светра; тим часом незнайомиць мовчки підійшов і став знімати з неї прищіпки та пластирі, швидко й спритно; вона була вражена, які в нього теплі руки, й боя-

лася, що він почує від неї запах поту, – вона так змучилася в цьому кріслі, наче після бігу на довгу дистанцію...

– Уставайте.

Вона вчепилася за простягнуту долоню; в першу мить ш запаморочилась голова, через секунду вона із запізненням зрозуміла, що пора в туалет.

– Я... – вона розшукала під кріслом свою сумку, боязко покосилася на лисого Борка, потім на двері. – Мені б...

– Ходімо.

Кімната здавалася перевертнем – половину її було обставлено, мов шикарний кабінет, проте за напівпрозорою матовою фіранкою вгадувалися білі й нікельовані лиховісно-лікарняні обриси. Паула відчула тривогу; незнайомець приязно ш кивнув:

– Не любимо лікарів?

– А за що їх любити? – пробурмотіла Паула збентежено.

– Це як подивитися, – незнайомець усміхнувся. – Вас звати Паула Німробець. А я – Тритан Тодін... Просто Тритан. І я не лікар. Я експерт.

– Дуже приємно, – сказала Паула непевно.

Десять хвилин тому – в туалеті – вона облилася дезодорантом, навіть, здається, трохи перестаралася; вмилася, зачесалася, напудрилася й підфарбувала губи – усе з гарячковим поспіхом. І все одно розуміла, що вигляд має не найкращий. А який вигляд може мати жінка, якій три години морочили голову, а потім прилюдно обізвали дурною?!

Вона посовалася, вмощуючись у глибокому шкіряному кріслі, – міні-спідниця здавалась їй тепер особливо недоречною.

– Шкодуєте, що до нас прийшли?

Чоловік на ім'я Тритан ждав, очевидно, щирої відповіді.

Паула зітхнула:

– Шкодую.

Тритан усміхнувся знову:

– Наша провина... Моя провина.

– А до чого тут ви? – невпевнено спитала Паула.

Тритан сів за стіл, висунув шухляду:

– До того...

У руці його виявилась упаковка разових шприців: Паула сахнулася. Оце таке, з вогню та в полум'я...

– До того, – Тритан устав, виколупуючи з упаковки тонку довгу голку. – До того, що треба було заздалегідь припускати... Давайте руку.

Паула відсахнулась; Тритан засміявся, впіймав її за рукав светра, тицьнув голкою, спритно затяг назад постраждалу петлю, так, що від зіпсованого не лишилося й сліду:

– Ну от...

Паула долонею провела по рукаву. Навіть майстриня Стефана навряд чи зробила б краще.

– Ну от, – Тритан повернувся до стола, недбало впустив голку в пластмасовий кошик для сміття. – На жаль, перший ваш досвід роботи з нами виявився невдалий... І це майже

трагічно, Пауло. Бо ви – дуже цінний працівник.

– Я не працівник, – гірко відказала Паула. – Я цей... піддослідний кролик. От...

– Ви більше не будете працювати з Борком, – сказав Тритан, і голос його став геть низький, зісковзнув на крайній для людини реєстр.

Паула напружилася. Їй дуже не хотілося Тритана засмучувати, однак...

– Я... вибачте, що так вийшло, але я взагалі більше не хочу... тут працювати. У мене своєї роботи повно... Часу немає абсолютно, та й узагалі...

Тритан рвучко підвів свої зелені очі – круглі з подиву й образи. Хотів щось сказати, але опустив голову, не промовивши ні слова.

– Мені дуже прикро, – сказала Паула тремтячим голосом. І розсердилася на себе – це ж треба, так швидко забула зуболікарське крісло, сенсори-присоски та нескінченні дурні запитання. Їй, бачите, неприємно, що цей Тритан засмутився. А вона його бачить, між іншим, уперше в житті.

Тритан неуважно пригладив рукою своє коротке темне волосся:

– Пауло... Маю до вас дуже особисте прохання. Вислухаєте?

Вона нервово розстегнула замок на сумочці – і знову його заклацнула.

– Я попрошу вас попрацювати... Ще хоч один сеанс. Не

з Борком. Зі мною.

Ресторанчик «Ніч» потопав у свічках.

У глибокому підвалі не було жодного вікна, жодної лампочки. Свічки ліпилися до стін, на кожному столику стояло два канделябри. Паулі страшно було подумати, скільки мороки з усім цим горінням і стіканням – зате ресторанчик мав свій неповторний вигляд.

– Мені, Пауло, подобається ця можливість вільно поводитися з порою доби. Посидів серед ночі – виходиш у день чи у вечір...

– Даруйте, а котра година?

– Пів на сьому. Ви спішите?

– Ні...

Паула була цілком вільна до десятої вечора, часу зустрічі з Ковичем, і тому Тританова пропозиція «попоїсти» виявилася дуже до речі.

– Отож... Ви собі не уявляєте, які подиву гідні механізми поєднують нас-денних з нами-в-Печері... Не прямолінійні. Не однозначні, не завжди явні. Це вельми цікава структура, Пауло, я можу про це говорити не одну годину, проте боюся, що вам буде нудно чи неприємно... Ну?...

– Ні, – сказала Паула тихо.

Власне, Тритан був першою в її житті людиною, з якою вона могла говорити про Печеру, не відчуючи при цьому ніяковості чи відвертого сорому. Вона марно намагалася збагнути, чому так виходить; можливо, причина цього – цілко-

вита Тританова природність. Природність і легкість. Ця людина цілком відкрита і не соромиться цього, він легкий – і з ним легко...

– Тритане, а можна мені шоколаду з вершками?...

Ну з яким іншим чоловіком, котрий би ні з якогось дива привів її в ресторан, вона б зважилася на таку безневинну безпосередність?!

І кому б іншому розповіла за один вечір стільки, скільки навіть найближчі друзі про неї не знали?

Що було, коли п'ятнадцять років тому загинули батьки. І що це за людина в Паулиному житті – Стефана...

Тритан хитнув свічником, підкликаючи офіціанта; на скатертину посипався дощ з барвистих воскових крапель.

– Шоколаду з вершками? Скільки порцій?

Який у нього дивний погляд. Погляд, що поєднує непоєднуване.

– Пауло, може, тепер ви хочете мене про що-небудь запитати? Запитуйте. Про що завгодно.

Про що завгодно...

Про його родину? Про його життя?...

Вона перевела дух. Він терпляче чекав.

– Тритане, – сказала вона пошепки, дивлячись, як складно переплітаються у вазочці коричневі струмені рідкого шоколаду та білі потоки вершків, – мені так не щастить у житті, бо щастить у Печері? Так?...

– А хто вам сказав, що вам не щастить?...

Тритан неквапливо помішував каву, Паула мимоволі всміхнулася. Невже всього, що вона про себе розповіла, мало, щоб це зрозуміти?...

– Тритане... Я... Я сподіваюся, ТОЙ більше не буде... ну...

– Не буде, – відповів він серйозно. – Усе буде гаразд.

Паула відчула пекуче бажання розповісти Тританові про зустріч з режисером Ковичем.

Про те, що вони одне одного ВПІЗНАЛИ.

І ледве стрималася. І вирішила зізнатися – проте іншим разом.

* * *

О пів на десяту шикарна машина підвезла Паулу до службового входу театру Психологічної драми. Підвезла й поїхала – йти на зустріч з Ковичем було рано, тому Паула поволі прогулялася вздовж фасаду, розглядаючи рекламні щити й по одній нищачи цукерки, якими почастував її новий знайомий. Тритан...

Вона бродила під ліхтарями й мимохіть усміхалася. І, згадуючи журналіста Дода Дарнця, що втяг її в усю цю історію, не відчувала колишнього роздратування.

Потім її думки знайшли інший напрямок; з величезних фотографій на неї дивилися персонажі всіх спектаклів театру – значну їх частину поставив сам Кович, а меншу – чер-

гові режисери, його придворні, годованці, схожі на шефа, мов дві краплі води, тільки ці дочірні краплі були дрібніші й каламутніші... Сьогодні йшла одна з другорядних вистав, «Корівка», лірична комедія, і Паула легко знайшла її рекламний плакат; фотографій з «Дівчинки й воронів» не було ніде. Виставу знято зі сцени чотири роки тому. Паула згадала, як колись, давним-давно, вона годинами простоювала перед щитом з афішею, вона й тепер пам'ятає місце, де афіша висіла, – там, де нині пістрявіє реклама «Залізних білок»...

Потім вона остаточно вислизнула з того щасливо-сомнамбулічного стану, в який її ввів ресторанчик «Ніч». І якось мимоволі згадала, що її очікує не просто зустріч з постановником «Дівчинки й воронів», а зустріч з цим...

З саагом, сказала вона собі, переступаючи через усі другорядні міркування. З саагом, дівчинко, з твоїм персональним саагом.

Сам собою втягнувся живіт. Добре, що був у її житті ресторанчик «Ніч», – страшно подумати, що цілу другу половину дня вона могла б зосереджено чекати майбутньої зустрічі...

Годинник над театром показував за п'ять десяту, коли з дверей висипала втішена видовищем публіка; натхненна молодь, статечні пари, що вважають відвідування прем'єр своїм найпершим обов'язком, навіть якісь дітлахи з батьками – Паула стояла й дивилась, як усі ці безтурботні люди розтікаються по вулиці нагору і вниз, переходять дорогу, завертають

за рік, заходять у метро... Чи не всі вони були впевнені, що чудово провели час, – а Паула вважала «Корівку» пустушкою, більше нічим. І людина, що захоплює таких «Корівок» на сцені довіреного йому театру, глибоко зневажає публіку. І цілком слушно, бо обманута публіка у захваті...

За п'ять десятя Паула подзвонила Стефані й просила не тривожитись, вислухала лекцію про «ці дурні нічні доручення» й пообіцяла повернутися до одинадцятої; рівно о десятій вона переступила поріг службового входу й глухо звернулася до дідуся на вахті:

– Мені пан Кович призначив зустріч. Підкажіть, куди треба пройти.

Дідусь заметушився, підняв слухавку старенького телефону, заговорив шанобливо, ледь не улесливо, потім гукнув хлопчача, що нудгував на лаві, й велів провести.

Хлопчак провів. І показав Паулі двері кабінету зі строгою табличкою – показав оддалеки, наче саме наближення до лігва головрежа чимось йому загрожувало.

Прямуючи до цих дверей – по червоній килимовій доріжці, наче адміністратор до трапа літака, – Паула встигла подумати, що нічого страшного, що вся ця історія з кровожерливим саагом закінчиться через десять хвилин. Вона візьме касети, подякує...

Розумніше було б, якби Кович додумався залишити касети вахтерові. Розумніше... і зручніше. І гуманніше, між іншим.

А ЧОМУ він захотів саме особистої ЗУСТРІЧІ?!

Таке просте питання, таке важливе, таке очевидне, таке природне – прийшло до неї тільки тепер. Коли вона підняла руку, щоб стукати.

І тому рука зависла в повітрі. Збоку могло б здатися, що посеред безлюдного коридору Паула голосує, намагаючись піймати таксі.

Стільки сміття в голові... Розганяй... Розплавлений Митиків пластилін, Дод Дарнець, центр психологічної реабілітації, «жаби дуже брудні»...

Про таку смішну дрібничку не встигла подумати. А тепер пізно.

Вона перевела дух. І подумала: все одно. Візьму касети й піду, і більше ніколи не побачу...

Ця думка додала їй відваги.

Паула стукнула в чорну дерматинову оббивку – звуку не вийшло ніякого, її палець ніби потонув у ваті, однак не грюкати ж кулаком; вона постояла, міркуючи, як іще можна повідомити про свій прихід, – у цю мить двері розчинилися.

Чомусь Паула думала, що Кович зустріне її в тому самому светрі й у тих самих спортивних штанях; а він стояв на порозі в білій сорочці і в м'ятих літніх штанях, а замість ворсистих капців були жовті спортивні туфлі. І знову ж таки нічого саажачого не було в аскетичному, ледь жовтуватому обличчі, проте Паула відступила. Мимоволі. Автоматично.

Проте Кович теж відступив. Як в акторській вправі під на-

звою «Дзеркало»; Паула подивилася на його руки, сподіваючись побачити в них касети. Один рух – простягти руку – взяти – попроситися – повернутися – піти...

– Привіт, Пауло, – режисер Кович був, здається, ще й непоганим актором, а тому слова його пролунали цілком природно. – Заходь...

– Я спішу, – сказала вона швидко.

Він наче спохмурнів:

– А я тебе не затримаю... П'ять хвилин ти ж маєш?

Паула повагалась і зайшла.

Робочий кабінет Ковича різюче відрізнявся від його квартири: він був тіснуватий, і тут панував порядок. Навіть макети декорацій – а їх, громіздких, було штук п'ять – наводили на думку не про склад, а радше про музей чи виставку.

– Я спішу, – повторила Паула мов заклинання.

Кович пройшовся навколо стола, де серед паперів і саморобних палітурок височіло щось прикрите білим рушником; зітхнув, зміряв Паулу запитливим поглядом, узявся за край тканини, ніби збирався відкрити пам'ятник.

Під рушником виявилася пляшка коньяку, дві вишукані скляночки і дві тарілки – одна з бутербродами, друга з цукерками. Щастить мені сьогодні, байдуже подумала Паула.

Кович мовчки відкоркував пляшку; Паула мимоволі втягла носом повітря – вона любила коньяк, та мало на ньому зналася і не могла вважатися його цінителькою.

– На.

Паула взяла з його рук наполовину наповнену скляночку. Відмовлятися було незручно... нешляхетно було відмовлятися. У Ковича було зараз таке нещасне лице, наче він збирався пити на власних поминках.

– Пауло... за твоє здоров'я.

Вона подумала, що за цих обставин його тост звучить двозначно. Сьорбнула, як воду, раз, удруге і втретє – і на останньому ковтку поперхнулася, закашлялась, червоніючи й струшуючи сльози, що набігли на очі.

– Скажи чесно, Пауло... – Кович помовчав, очікуючи, поки вона відкашляється. – Скажи чесно, чому тобі не подобаються «Залізні білки»?

Мені б твої проблеми, втомлено подумала Паула.

– Чому ж не подобаються? Подобаються...

Кович зітхнув:

– Добре... За що тобі подобалася «Дівчинка...»?

Коньяк вільно розливався всередині Паули, зігріваючи й розслаблюючи, знімаючи стрес; скільки їх було, тих стресів, за сьогоднішній довгий день?!

– «Дівчинка...» – вона поглядом пошукала, де сісти, й опустилася на низьку м'яку лавочку. – Я її дивилася разів дванадцять... У першому складі – тричі, решту в другому...

Кович напружився:

– Чому?

– Тому, що та вистава була вільніша, – Паула дивилась у відкриту квартиру, туди, де горіли в прямокутній рамочці дві

гострі весняні зірки. – Як ланцюг... усі ланки вільні, а тримають міцно. Чи так чи так його повертай, він залишиться ланцюгом... Не порветься... І приведе, куди треба... Залізна палиця – теж непогано, але вона... некрасива... палиця та й годі. Вона не танцює...

– А ланцюг танцює?

Паула роззирнулась у пошуках свого дипломата. А, так, сьогодні вона взяла сумку... Бо Митик...

Кович сидів навпроти. На підлозі, схрестивши ноги, поставивши перед собою тарілку з бутербродами, гублячи масляні крихти в складки м'ятих штанів:

– То «Дівчинка й ворони» – це ланцюг? А «Залізні білки» всього-на-всього палиця? А ти знаєш, що «Білки» удесятеро розумніші... глибші... досконаліші? Що це не я придумав, це сотні розумних людей...

– То й добре, – сказала Паула втомлено. Хвилинні чари від алкоголю минули – вона втомилася, не було сили ні сперечатися, ні думати, ні боятися, ш дедалі дужче хотілося спати.

– Каву питимеш? – запитав Кович пошепки.

Паула стрепенулася. Чашечка міцної кави була зараз єдиною силою, спроможною без втрат довести її до дому.

– Пауло... знаєш, я весь час у шоці. Відучора...

Кович стояв тепер над столом – нахилившись над увімкненим у розетку кавником, ніби прагнучи допомогти йому власним теплом.

Він у шоці, подумала Паула, витягаючи червону цукерку

з купи зелених. Він у шоці, чуєте?... Він, здоровий ікластий сааг, у шоці. А я нічого – з Тританом ось познайомилася...

– Що ми можемо змінити? – спитала вона меланхолійно.

Кавник нарешті закипів і забулькав; Кович звідкись дістав дві чашечки й бляшанку кави.

Скільки я цієї гидоти сьогодні випила, подумала Паула з відразою. Цілий день кава, кава, кава...

Кович знайшов у шафі одну чайну ложку. Порився в шухляді стола і знайшов другу.

– Пауло... Скажи чесно – як це тобі вдається?

– Що? – запитала Паула після паузи. Вона справді не зрозуміла.

Кович побарабанив пальцями по столу:

– Тобі щастить? Так? Це просто везіння, удача, тобі щастить, так, Пауло?...

«Зразок яскраво виявленої антивіктимної поведінки», – сухо сказав у Пауліній голові чужий, туманно знайомий голос.

– Власне кажучи, – сказала вона, дивлячись у чашку, – мені переважно щастить, як потопельнику. То на масло сяду, то автобуса довго немає... А недавно пацюки дрти пергризли...

Кович знову сів на підлогу – прямо перед Паулою:

– Ти розумієш, ЩО сталося? Та, Пауло?...

Паула помовчала. Гмукнула й прогугнявила голосом противної дикторки:

– «Сон її був глибокий, і померла вона природною смертю!»

Воістину, недовге спілкування з Тританом пішло їй на користь. Вона стала простіше ставитись до деяких понять.

Кович, утім, з Тританом не спілкувався; він смикнувся, як від удару:

– Ти не могла б...

– Вибачте, – сказала Паула, злякана власним цинізмом. – Я не хотіла, чесно... Це... я теж, розумієте, трохи сама не своя...

– Ми з тобою обоє ненормальні, – сказав Кович з гіркотою.

Якийсь час вони думали кожне про своє, потім Кович підняв голову:

– Пауло... А та машина, вчорашня – теж пощастило?...

Паула дивилася на нього, не розуміючи. При слові «машина» пригадувався лімузин, у який її посадив сьогодні Тритан... і ще чомусь тюбик помади в щілині тротуару.

– Яка машина?

Очі в Ковича округлились, вона чомусь злякалася:

– То яка ж машина?...

Кович заговорив, повільно й чітко, ніби тлумачив роль нетямущій актрисі; і з тим, як розвивалася його розповідь, з Паулиної голови вивітрювались і сьогоднішній день, і втома, і рештки сп'яніння. Долоні змокли – так, що їх доводилося раз у раз витирати об коліна.

– Вам здалося, – сказала вона нарешті.

Кович осміхнувся – якось сумно.

– Вам здалося, – промимрила Паула майже крізь сльози – і в цей момент згадала.

Так, був тубик помади, який вона впустила перед під'їздом. Тільки він володів у ту секунду її думками – тільки він; підібрати його здавалося справою життя, вона не звернула уваги на порив вітру, на силует, що промайнув поряд...

Кович дивився, як вона згадує. З цікавістю дивився – режисерові завжди цікавий процес. Що відбувається з людиною, як вона міняється зсередини...

– Це випадково, – сказала Паула сама собі, а страх ріс, чіплявся в неї вісімнадцятьма пазурами, повисав на її душі, як кішка на гардині. – Це випадково. Машина... СПЕЦІАЛЬНО на людину? Щоб ЗБИТИ? Це ж... Маячня. Так не буває...

Кович знизав плечима.

– Що ж, дякую, що ви мені сказали, – пробурмотіла Паула до підлоги. – Хоч краще б я... Не знала, то й нехай. Випадковість...

– Випадковість, – луною відгукнувся Кович. – Як у Печері. Тричі випадковість... Я вже думав – може, це зі МНОЮ не все гаразд?...

У двері нерішуче пошкрябались; бабуся з ганчіркою зазирнула – і злякано зачинила двері. Паула подумала, що бабуся чекатиме й годину, й дві – до ранку чекатиме бабуся,

поки головний не наговориться, не звільнить кабінет, надавши бабусі почесне право зібрати пил, що осів на меблях у процесі творчості...

Паула зітхнула. Кович сидів до неї боком, похмурий, якийсь жалюгідний, наче гірський орел, котрий узагалі-то могутній, але от саме в цю конкретну мить утомлений і хворий...

– А взагалі-то, – вона всміхнулася, раптом відчувши перевагу своєї поінформованості, – взагалі-то бувають такі випадки... Антивіктимна поведінка, дуже просто. А тому не терзайтеся так...

Вона не мала наміру багато розповідати, але вона захопилася. Кович слухав уважно й напружено; Паула розповіла про Дода Дарнця, про гидкі датчики та ідіотські питання, і про Тритана теж розповіла – зрозуміло, не згадуючи про ресторан «Ніч».

– Це ніби така соціальна програма, і я в них – цінний експонат, – вона всміхнулася. – Трохи чудні, звісно, проте загалом вони – дуже цікаві, симпатичні люди...

Висловлюючись так доброзичливо, вона мала на увазі тільки Тритана. Та Кович не міг цього знати.

– Ти їм сказала? – неголосно запитав Кович.

Паула помовчала. Перепитала обережно:

– Про що?

Кович устав, перекинувши недопиту чашку кави. Пройшовся по кабінету, сперся ліктями на письмовий стіл:

– Про те, що ми зустрілися, вони, гадаю, знають. Ти казала їм про те, що ми одне одного ВПІЗНАЛИ?

Паула мовчала.

Під вікном жваво гомоніли – працівники театру розповзалися після вистави; хтось засміявся. Грюкнули двері.

Власне, сьогодні вона не сказала Тританові... про Ковича. Можливо, дарма. Втім, вона ж вирішила сказати наступного разу...

Кович помітив її вагання:

– Не кажи. Не варто, Пауло. Послухайся... розумної людини. Ну навіщо мені... навіщо це нам?... Кого це цікавить, це наші приватні, інтимні справи... Ти ж не розповідаєш усім підряд, з ким ти спиш?...

Паула спала з гномом, вишитим на ковдрі, однак зізнаватись у цьому Ковичу справді не стала. Він сприйняв її мовчання як підтвердження своїх слів:

– От бачиш... Збережи... нашу скромну таємницю. Зроби мені ласку.

Паула мовчала.

Їй не хотілося вступати в суперечку, але й обіцяти теж нічого не хотілося.

– Я подумаю, – примирливо сказала вона нарешті. – Як... вийде... постараюся.

Ледь вийшовши з театру, вона сахнулася від скромної порядної машини, що повільно пливла з протилежного боку вулиці й нікогісінько не займала.

Розділ третій

Сьогодні Печера жила особливо голосно; білі царнині вушка тривожно стригли, перебираючи силу-силенну звуків, відокремлюючи випадкові від важливих і прості від небезпечних. Вона хотіла – і боялася – спуститися до водопою; табунець її подруг нещодавно наткнувся там на пару голодних сірих схрулів, і на якийсь час вода забарвилась червоним... Ненадовго. Течія віднесла кров, а жертвою стала всього одна, стара й хвора, обтяжена роками особина, і схрулі бенкетували над її тілом, а потім зчепилися за здобич з барбаком, що непрошений припхався на бенкет... Звуки і згуки розповіли царні про коротку й жорстоку сутичку, про те, як си-ті схрулі нарешті відступили, але барбак не задовольнився стервом – одігнавши схрулів, кинувся по гарячих слідах табунця царн...

Вона хоче жити. І вона житиме довго; вона бредє по переходах Печери, де за кожним каменем ховається смерть. А маленька тваринка несе своє життя, мов свічку, і вся сила йде на те, щоб зберегти, сховати од вітру її слабкий і гарячий вогник.

Посеред широкого тунелю, що круто йшов униз, царна спинилась. Зовсім поруч чулося чуже дихання, швидко дихання дрібної істоти; зовсім поруч шкрябались кігтики об камінь, чулось, як хтось розсовує мох, обриває лишайники...

Під воложистою стіною стояв на задніх лапах тхоль. Молодий і жадібний, жовтувата шкіра його здавалась у напівтемряві коричневою. Тхоль шукав у заростях моху личинки скельних хробаків, знаходив, виловлював і їв; поява царни змусила його відірватися від цієї справи на секунду, не більше. Тхоль був голодний.

Дивлячись на нього, царна теж згадала про голод; мох, у якому дрібний звір ловив своїх личинок, цілком годився в їжу. Свіжий мох і спрагу тамує, а ш же страх як хочеться пити...

Вона ступнула вперед, уже відчуваючи язиком терпкий смак зелені, проте не забуваючи напружувати круглі мушлі-вуха; серед відгуків-ниток, серед скрипу, шелесту й дихання, що линули від тхоля, крізь шлюбний спів далекого й безтурботного барбака пробився раптом ледь уловний, ледь відчутний...

Її високі ноги здатні були на найдовші, найкарколомніші стрибки. Вуха й ноги – де там зеленому схрулеві, схрулеві-підлітку, полювати на таку дичину?!

А мисливець-схруль і справді був підлітком. Дуже молодий, недосвідчений, невмілий хижак, і на царну йому було наплювати. На перший раз йому цілком вистачало й тхоля.

Не підкріплений ні досвідом, ні навичками, інстинкт хижака все одно був смертельною зброєю. Значно сильнішою, ніж незміцнілі зуби й маленькі пазурі; тхоль, для якого трапеза виявилася останньою радістю в житті, заверещав.

Царна готова була зірватися з місця й тікати, але її інстинкт, перевірений інстинкт жертви, сказав ш, що небезпеки немає. Немає, поки вона не помчить стрімголов, не побіжить по коридорах, де тільки цокіт ратиць і ніколи виловлювати зі звуків небезпеку; тоді, на бігу, вона буде вразлива...

І вона лишилася стояти.

Останній крик тхоля тривав недовго; підліток-схруль, завбільшки такий самий, як його дрібна жертва, намертво перетис зубами волаюче горло. Звук обірвався; тепер царна чула потривожену Печеру. Ярусом нижче шлюбилися хтиві барбаки; смертний тхоль крик їм не завадив. Десь удалині стадо царн перестало скубти мох й попіднімало голови, намагаючись збагнути, звідки долинає чужа смерть; неподалік інший тхоль, байдужий до долі побратима, так само безтурботно виловлював і поїдав личинки скельних хробаків...

Царна чула, як дихає схруль. Нерівно, гаряче; тхолева кров розтікається майже беззвучно – занадто мало її, крові, у кволому тільці...

Вона повернулась і пішла геть. Її вуха не послабляли напруженого очікування – смерть оминула її, забравши інше життя, і перед лицем чужої загибелі царна не відчувала нічого, крім бажання знову вижити.

* * *

...Вихідні минули зовсім по-весняному, затишно й соняч-

но, місто цвіло всіма своїми клумбами, садами й парками, і Паула остаточно повірила, що все дивне й неприємне в її житті зосталося далеко позаду.

Кожен телефонний дзвінок змушував її серце пропускати один удар – не зізнаючись навіть сама собі, вона чекала дзвінка від Тритана. Не ділового – просто дружнього дзвінка.

Минула субота, Тритан не подзвонив; Паула зітхнула й дозволила Стефані витягти себе на недільну прогулянку в зоопарк.

Усе йшло чудово, поки Митик не плюнув у верблюда – хто б ото подумав, що п'ятирічне маля вміє так прицільно й потужно викидати слину. Верблюд, на щастя, виявився куди розумніший і вихованіший, а тому на образі відповів тільки здивованим поглядом... Стефаніні виховні зусилля пропали марно; через п'ятнадцять хвилин Митик, якого посадили на крихітну конячку, смикнув її за вухо і цим зірвав катання. У будь-який інший день Паула б розгнівалася, але не сьогодні; вона перебувала в стані чудової байдужості, а тому кожен прикрість розглядала як безглузду й незначну дрібницю, якою вона, власне, й була.

Місто цвіло. Місто розливалось святковими юрбами; у теплих сутінках Паула вийшла прогулятися, вибираючи улюблені безлюдні провулки, особливо чарівні в місячному сяйві; досхочу впившись самотністю та запахом бузку, вона за своєю звичкою загубила гаманець – якомусь випадковому

перехожому довелося бігти за нею цілий квартал: «Дівчино! Гей, дівчино, ну що ви за роззява!..»

Паула неухважно подякувала хлопцеві, вручивши йому самотній розцвілий тюльпан.

Минула неділя – Тритан не подзвонив; у понеділок весна зіщулилась і почався дощ.

А разом з дощем почалися дивовижі.

Уранці, вже у дверях, Стефана стягла з Паули її улюблену легку курточку й всучила теплу – жовту, осінню й смутну. Протестувати не було сенсу – будь-які аргументи тільки затягували заздальгідь програну суперечку. Стефана особисто простежила, щоб проїзний і монети з кишень улюбленої курточки перебралися в кишені нелюбої, – і аж тоді випустила Паулу, котра, зрозуміло, спізнилася на роботу.

Розганяй не дорікнув їй ані поглядом.

– Як? – спитала секретарка Лора, коли занурена у свої думки Паула повернулася в приймальню.

– З руки їсть, – повідомила Паула і вийшла, лишивши секретарку в благоговійному здивуванні.

У фільмотеці вже полагодили погризену пацюками систему, і бабуся-фільмотекарка переписала для Паули замовлений матеріал; дощ за вікном періщив без упину. Знімаючи з вішалки жовту осінню курточку, Паула оцінила Стефанину передбачливість.

Руки її звично пірнули в кишені; каблуки процокали по коридору – і нерішуче спинилися.

Щось було не так.

Перша, найприродніша, думка була – що куртка чужа. Дуже схожа на Паулину – вона взяла її помилково, треба скоріше поміняти...

Але її руки вже намацали в кишенях гаманець зі звичним брелоком, магнітну картку для метро і зім'яту кульку непотрібних папірців. Вона піднесла їх до очей – точно, оце чек з магазину, це стара Лорина записка, це Митиків паперовий кораблик...

Паула стояла посеред коридору, і вигляд у неї був, певно, дурнуватий.

Друга, найдивовижніша, думка – що вона, Паула, зменшується. Якісь лихі чари спричинили її стрімкий зворотний ріст, і незабаром вона стане завбільшки як немовля... Саме тому її стара, трохи тісна куртка стала тепер величезною, побільшала розмірів на три, саме тому вона висить на своїй власниці, як на городньому опудалі.

Паула повернулась до вішалки. Переконалася, що іншої жовтої куртки на гачках немає; згадала Митикові витівки – і роздратовано відкинула цю думку. П'ятилітнє хлоп'я проникло в будинок телебачення, щоб містифікувати неуважну тітку...

Повз неї пройшло двоє знайомих дівчат з адміністративного відділу:

– Привіт, Пауло... Ти чого?

– Нічого, – відгукнулася вона сухо. – Трамвая чекаю.

Дівчата, мабуть, образились.

Добравшись до найбільшого вікна, вона розклала куртку на підвіконні. На правому рукаві була запрана пляма – ще казна-коли Паула влізла ліктем у тістечко. Друга знизу кнопка трохи поіржавіла. Підкладку на кишенях було підшито коричневими нитками; з кожною новою деталлю, такою знайомою і такою красномовною, Паула дедалі більше торопіла.

Дощ за вікном трохи вщух; рядами стояли яскраві машини з написом «Телебачення», і до однієї з них прямував оператор Сава, а за ним асистент обережно тяг зачохлену камеру.

Паула оглянула себе. Джинси – ось вони, не побільшали. Светр... туфлі, врешті-решт...

Вона пройшла в туалет і подивилася на себе в дзеркало. Про всяк випадок спробувала дотягтися до вимикача; усвідомлення того, що вона принаймні не маліє на зріст, її несподівано заспокоїло. Дивна куртка повернулася на вішалку – зрештою, до фільмотеки два квартали, Паула добереться й так...

І вона поринула в буденну суєту з дещо перебільшеним завзяттям – якщо проблема нерозв'язна, то про неї краще забути. Паулине телевізійне життя звичайно переповнювали події та емоції, маленьку пригоду успішно було витиснуто з думок і з пам'яті, однак увечері Паулі знадобилась неабияка мужність, щоб підійти до вішалки.

Чого вона чекала від своєї куртки? Що та сплесне рукавами і скаже: «Ох, Пауло, чого ж ти так довго?...»

Куртка була на місці. Цілком колишня – звичайного Паулиного розміру.

На другий день, рано-вранці, задзвонив телефон; неуважна Паула не поспішила до слухавки.

Поспішив Митик.

Комунікабельне дитя, чиї батьки поспіхом доїдали сніданок, а тітка забарилась у своїй кімнаті, – це дитя підскочило до телефону, і вже за мить Паула чула поважну розмову:

– Так! Здрастуйте! Немає! А, вона оженилась і переїхала... Ну, вийшла заміж, так... Па-па!

Паула кулею вилетіла з кімнати; слухавка вже лежала на важелі, Митик задоволено посміхався:

– А я дядька надурив! Я сказав, що ти оженилася на директорі цирку, і тепер у вас удома живе справжній слон!..

Не кажучи ні слова, Паула схопила паскудника за вухо.

На вереск вискочили з кухні Стефана і Влай; ситуацію з'ясовували недовго, зате голосно й бурхливо. Паула вирушила на роботу з підпухлими очима і розмазаною тушшю; на автобусній зупинці біля самої будівлі телецентру її погукали:

– Дівчино! Шановна дівчино!

Здрігнувшись – хоча з якого дива, власне, здригатися, – вона обернулася.

Хлопець був абсолютно незнайомий – років двадцяти, привабливий, з голочки вдягнений, ретельно причесаний; в

опущений руці він тримав великий футляр від труби, і Паула механічно подумала, що хлопець – студент консерваторії.

– Дівчино мила, не хочете придбати змію?

Паула не встигла й кліпнути, як хлопець розкрив футляр і витяг на світло невелику бридку змійку з трикутною головою, роздвоєним язиком і липким гіпнотичним поглядом каламутних очей. Паула мимоволі відсахнулася.

– Чудова змія, – сказав хлопець голосом бувалого торговця, який щодня реалізує по три десятки змій. – Головне, дуже отруйна... Візьміть у руки. За голову, бачите, отак!..

– Це гадюка? – запитала Паула відступаючи.

Хлопець щиро обурився:

– Що ви! Гадюку я не став би... Це дуже рідкісна, дорога змія, окраса серпентарію, одним укусом валить слона...

– У мене немає грошей, – сказала Паула, радіючи, що знайшла відмовку.

– Я віддаю за безцінь, – хлопець ясно, мило, геть по-хлоп'ячому всміхнувся. – Буквально дуже дешево віддаю. Подивіться, яка змія!..

Зміїна морда опинилась коло самого Паулиного обличчя. І морда була прегидезна; змія не просто могла завалити слона одним укусом – вона явно вже таке робила і прагнула збити знову.

– Мені не треба, – відступаючи, Паула вперлася спиною в пластикову стінку зупинки. – Мені не треба змії, я на роботу спізнююсь...

Вона спробувала обійти настирного юнака, однак той, усміхаючись, загородив їй дорогу. Зміїне тіло, чорно-зелене, з огидним блиском, звисало з його кулака, наче живий пружний пояс.

– Дівчино мила... Вам пощастило. Ви потім лікті кусатимете, це остання змія з останньої партії, це рідкість, дуже дешево, ну візьміть, потримайте в руках, вам потім віддавати не захочеться, тільки візьміть у руки!..

Підтверджуючи його слова, змія почала звиватися активніше й засичала.

Чого я й досі тут стою, подумала Паула безпорадно. Якийсь дурний розіграш... А може, купити? Буде Митикові подарунок?...

Можливо, кровожерна думка відобразилася в неї на лиці – змієторговець знову заусміхався:

– У вас дома є акваріум? Немає? Підійде велика каструля з кришкою... Беріть-беріть!..

Змія ще раз моторошно зашипіла; Паула сховала руки за спину.

Чого вона стоїть і слухає цю маячню?! На роботу... Розганяй!..

– Юначе, ця змія продається?

Поруч з Паулою казна-звідки взялася середнього віку дама в крислатому капелюсі; очі її горіли, наче вона сама не могла повірити своєму щастю:

– Дозвольте? Можна глянути?...

Юнак охоче подав ш змію, а Паулу вже відтісняв убік літній чоловік в окулярах, із сивуватою лікарською борідкою:

– Це змія? Вона продається?... Можна?

– Бачите, – докірливо сказав Змієносець Паулі. – А ви не хотіли... Вирішуйте – ваше право першого покупця, але якщо ви скажете «ні»...

– Я готовий доплатити, – швидко сказав бородатий. Дама вже безстрашно вертіла змію в руках.

Та вона ж іграшкова, подумала Паула з полегкістю. Ох і хлопець, справжній клоун, вона ж механічна, як він мене розіграв...

І, розсміявшись, ухопила гадину за пружний хвіст.

Дотик живої холодної луски враз вибив ш з голови всі думки. І розумні, й не дуже.

* * *

Чоловік, потонулий у м'якому шкіряному кріслі, натиснув на «стоп». Повернувся до сірого віконця дисплея, де бігли, пульсували два ламані графіки – у правій частині чорний, у лівій – червоний. Чоловік поклав руку на клавіатуру – графіки сумістились; певний час він похмуро стежив за їхнім танцем – видовище заворожувало, як полум'я. Як прибій.

– Обмаль даних, – розчаровано сказав лаборант за його спиною.

– Вистачить, – зронив чоловік у кріслі. Перемотав плівку,

знову натиснув на «Пуск».

«Чудова змія. Головне, дуже отруйна... Візьміть у руки. За голову, бачите, отак!» – «Це гадюка?» – «Що ви! Гадюку я не став би... Це дуже рідкісна, дорога змія, окраса серпентарію, одним укусом валить слона...» – «У мене немає грошей...»

Камера смикнулася, розгублене обличчя дівчини ковзнуло вбік – і знову повернулося в кадр. Спостерігач бачив його в дрібних деталях – рух вій, рух зіниць, бачив, як на мить стислися пересохлі губи.

«Я віддаю за безцінь... Буквально дуже дешево віддаю. Подивіться, яка змія!..» – «Мені не треба... Мені не треба змії...»

– Невиразно працюєш, – зітхнув спостерігач, зупиняючи запис. – Прісно.

Він підвівся, замислено стяг із себе білий короткий халат – під ним виявилася коричнева замшева сорочка.

Лаборант, молодий хлопець у франтуватому костюмі, образився:

– Беріть професійних акторів... А даних мало, бо сенсори пора вживляти...

– Повчи мене, – беззлобно відгукнувся чоловік у замші. Лаборант напружився й трохи відступив; його співрозмовник пройшов до телефону.

– Алло... – На тому кінці дроту його усмішки не бачили, та вся її чарівність відбилась у голосі, низькому, мов рик. –

Добрий день... Покличте, будь ласка, панну Німробець.

Розмова тривала хвилин п'ять, потім лаборант пішов, а чоловік у замші залишився. Зчепив пальці, опустив на них тонке смагляве обличчя й утомлено перевів дух.

(...За годину до світанку він вийшов ніби на полювання, він не вмів і не любив полювати, але для віддалених самотніх прогулянок не було природнішого й кращого приводу. Північні схили ненависних йому гір покриті були подобою лісу: жорсткою, колючою, скоріше коричневою, ніж зеленою; до умовного місця – вершини з білим каменем – було години три ходи.

Він нікого не зустрів.

На вершині він сів і роззирнувся – ліс не добирався сюди, білий камінь здавався самотнім більмом на лисій голові велетня.

Мандрівець дістав з мисливської сумки вабик-ідентифікатор – губку з їдким специфічним запахом.

Ще година пішла на чекання. Ненависне йому сонце підбиралося до зеніту, коли з глибини білястого неба з'явився сірий криводзьобий птах з жовтогарячою капсулою на правій нозі.

Він нагодував гінця власним бутербродом. І тільки потім, закусивши губу, розкрив капсулу.

Знак був один, знак сиротливо чорнів посеред великого білого аркуша, знак означав відмову, відхід, майже втечу.

Власне, чогось такого він і сподівався. У нього було лихе

передчуття; або його роботою незадоволені, або люди, які послали криводзьобого птаха, точно знають те, про що він, мандрівець, має тільки неясну підозру.

Люди, які послали птаха, знають правду про смертельну небезпеку, яка йому загрожує.

Він сидів на вершині під білим каменем, і палюче проміння полуденного сонця обливало його морозом. Певно, він зробив помилку, а яку, йому скажуть потім...

Якщо він доживе.

Чи варто повертатися в село? Він би й не повертався, якби не знав достеменно, що без спорядження й припасів йому нізащо не перейти гір. Не перейти долини, не добратись до хазяїв криводзьобого птаха.

А тому, коли власна його тінь перестала ховатися під ногами й наважилася відповзти по камінню трохи далі, тоді він устав і поспішив униз.

...запах диму.

Недобрий запах. Не від багаття, не від домашнього вогнища – страшний запах палаючого людського житла.

Мандрівець спинився всього на мить.

Чи був у нього вибір?...

Власне кажучи, тепер це не мало значення. Бо він зрозумів, чий саме дім перетворюється зараз на купу головошок.

Але збагнути, куди біжать з усього села люди, і що це за гвалт на майдані, і що за лемент – щоб це збагнути, йому забракло мужності.

Він уже тікав.

Посередині майдану, на вільному від людей клаптику, безліч рук піднімали й ставили на ребро величезний залізний обруч. Усередині обруча розтягнутий був за руки й за ноги голий чоловік, із живота в нього стирчало вістря осі, але він ще був живий.

— ...Коти! Ану! Коти! Звідтіляк! Звідтіляк! Печерна змія!

Колесо покотилося. Важко, волочачи за собою криваву стежку, підстрибуючи на бруківці, раз у раз ризикуючи перекинутись, та море рук устигало підхопити його, підштовхнути й випрямити.

Чоловік на колесі вмирав. Можливо, смерть його затягнеться, і, коли колесо, прокотивши по вулицях, зіштовхнуть нарешті з кручі у прірву — можливо, він устигне відчутти полегшення...

Його схопили за рукав:

— ...дівчисько?

Він дивився, не розуміючи.

— Танкі, де дівчина? Ми знайшли звідтіляка, ми давно до нього приглядалися, де дівчина, ти не бачив?

Він перевів погляд з червоного збудженого обличчя перед собою на колесо, що його вже викочували з майдану.

Власне, що він міг зробити ТЕПЕР?...

...Вони знайшли джерело. Махі знайшла. Вона мала хист знаходити воду.

Дзвеніли цикади.

Увесь світ складався з цикад. Увесь світ замкнутий був у кільце гір – далеких, синіх, і близьких, червоно-жовтих, і білих, укритих піском, який так гидко скрипить на зубах...

– ...і я давно вже здогадалася. Майже одразу.

Він струснув головою, проганяючи заціпеніння:

– Я прослухав... Про що ти здогадалася?

– Що це ти людина ЗВІДТІЛЯ. Вгадала?

Високо в небі – чи глибоко в небі? – чорною цяткою висів хижий птах.

– То й що? – запитав він без емоцій.

Махі мовчала.

– Ну то й що? – перепитав він майже зухвало.

– А вони думали, – Махі криво посміхнулася, – що це мій тато... звідтіляк...

– Я не міг урятувати твого батька, – сказав він, дивлячись у пісок. – Не встиг. Не знав...

– Вони стратили звідтіляка... – промовила Махі, і плечі її дивно піднялися. – Вони думають... а насправді...

– Та я ж не міг урятувати!..

Обоє замовкли.

В обох у недавньому минулому була ніч, коли колесо з розіп'ятою на ньому людиною зірвалося з кручі. Коли по всіх вулицях діловито шастали хлопці і, зустрівшись, питали один в одного: Махі не бачив? Коли вже готове було інше, маленьке колесо, коли вулицю, де диміли залишки будинку, прочісували й обшукували сусіди, і потомилися, так нікого й

не знайшовши, і пішли до світанку, а він стояв перед димними руїнами вже в розпачі, та все одно знав, що перебере зга-рище по дощечці, по цеглині, але або знайде дівчинку, живу чи мертву, або точно знатиме, що її тут немає... Коли, після довгих і даремних зусиль, він скоріше угадав, ніж почув, її присутність, і дістав із залізної бочки біля паркана її обм'як-ле...

– А чого ти не кажеш, що врятував мене? – спитала Махі, водячи сухою травинкою по крайчику нижньої губи.

– Чому? – перепитав він тупо.

– Ну, ти міг би сказати... виправдатися... що ти мене врятував... якщо так вийшло, що мали вбити тебе, а вбили та-та...

– Чому я маю виправдовуватися?

...Важке тіло обертається навколо осі, що стирчить із жи-вота...

– А правда, – запитала Махі, не піднімаючи голови, – що звідтіляків посилають до нас, щоб вони труїли криниці?

– Хіба я отруїв хоч одну криницю? – запитав він утомлено.

– Я не знаю, – Махі зітхнула. – Навіщо вони, ті звідтіляки, взагалі тоді потрібні?

– Краще поспимо, – він підмостив під голову драну тор-бу. – Зараз виспимосся – вночі підемо...

– Уночі... – сказала Махі злякано. – Тут, у горах... Уночі...

– Не бійся, – сказав він невпевнено.

Пісок на сонці здавався вогненно-білим. Тінь, у якій ховалися мандрівці, здавалася чорною мов ніч.

– Ми все одно не дійдемо, – сказала Махі байдуже. – Тут пости... тут щілини, гірські князівства, облави на волоцюг, на чужинців і на звідтіляків... Танкі, а правда, що ТАМ добре?

– Так, – сказав він не замислюючись. – Там дуже добре, Махі. Там люди не вбивають людей...

– Чому ж ти прийшов СЮДИ?

Він не відповів.

– Може, ти не хотів сюди йти? – і далі випитувала дівчинка. – Може, тебе послали?

– Хто ж мене міг проти моєї волі послати?

Махі здивувалася:

– Хіба нема кому?

Тінь пересунулася; мандрівець підтяг торбу на нове місце й знову ліг, простягнувши ноги.

– Танкі... Це твоє справжнє ім'я?

– Майже.

– А скільки тобі років, Танкі?

Він мовчав.

– Ну, вісімнадцять хоч є? – вона була дуже серйозна, неначе од відповіді на це питання залежало щось важливе.

– Ми дійдемо, – сказав він крізь зуби.

Махі зітхнула – втомлено, по-дорослому.

Гриміли цикади. На схилі далекої гори здіймала куряву

ледь помітна звідси бричка; мандрівець звівся на лікті. Придивився, примруживши очі.

– Вони не думали, що звідтіляки бувають такі молоді, – сказала Махі, вдивляючись удалечінь. – Інакше б вони подумали на тебе... І не займали б мого тата.

Мандрівець мовчав.)

* * *

Паула поверталася в сутінках.

Ішла, низько похиливши голову, погойдуючи важким дипломатом; уже вкотре за кілька днів вона була якась спантеличена. Наче й чекала дзвінка, а тепер і не рада, бо її зустріч з Тританом відбудеться не в ресторанчику «Ніч», а в ще одному кабінеті з хромом і нікелем, із зуболікарськими кріслами, сенсорами та іншим непотребом...

Туди-сюди літали різнобарвні машини; Паула з подивом усвідомила, що йде по найдалшій од них траєкторії – краєм газону і тротуару. І шкірою відчуває, коли хтось із безтурботних водіїв перевищує швидкість.

Дивно.

З тієї самої миті, коли Кович розповів їй про якусь сіру машину, що нібито жадала її крові... З тієї самої миті Паулу не покидало відчуття, що з неї постійно знущаються.

Ось і тепер...

Вона здригнулась і відірвала очі від асфальту.

Посеред тротуару стояли двері в добротній рамі. Широко відчинені, оббиті дерматином двері; мідна табличка так і проголошувала: «Відчинено». Паула сповільнила крок.

Повз двері ходили люди. Хтось здивовано спинявся, хтось ковзав байдужим поглядом, хтось узагалі не помічав; якась бабуса перейшла на другий бік вулиці, а двоє хлопців-підлітків гордовито пройшлися крізь двері туди-сюди. Потім розвага їм набридла; вони подалися геть і, очевидно, відразу забули про химери міського дизайну.

Паула зупинилась.

Ніхто з перехожих не брав безглуздох дверей надто близько до серця; Паула почувалася нещасною відступницею. Ніби чиясь безневинна витівка – ще одна ланка в тосчному ланцюзі дурнувятих збігів.

Можливо, в неї манія величі, але вона чомусь упевнена, що саме заради неї, непутящої Паули Німробець, стоять посеред тротуару ці добротні двері з табличкою «Відчинено». Стоять і лякають її до смерті. Цілком безневинні двері.

«Відчинено»...

Паула зціпила зуби. Хотіла обійти двері, але передумала, злісно пирхнула, підійшла і захряснула оббите дерматином полотно – з грюком, як після скандалу. От, виявляється, як це – «грюкнути дверима»...

Здивовано озирнулися перехожі. Озирнулися, знизали плечима, подались у своїх справах.

Раман чудово розумів наслідки підписання наказу. І навіть бажав цього – бурі, скандалу. Нехай напишуть у газету. Нехай поскаржаться в Управління. Нехай хоч голодовку оголосять...

І спочатку події так і розвивалися – до скандалу; чутка про звільнення одразу п'яťох акторів пролетіла по театру, мов пожежа, і Кович не без утіхи спостерігав за шаленою жестикуляцією групи курців на лаві коло службового входу.

Потім прийшла делегація – представники акторського цеху, всього четверо. Старіюча примадонна, що колись дружила з його колишньою дружиною. Молодий і перспективний хлопець – от дурний, навіщо він у це вліз?... Провідний актор театру, що віддавна мав з Раманом натягнуті стосунки, очолював опозицію – якщо цю жалюгідну жменьку невдоволених можна було назвати опозицією... І ще один, сумлінний служака других ролей і епізодів – Раман його в глибині душі поважав. Можливо, тому, що той анітрохи не боявся головрежа. Ніколи.

Усі вони прийшли й сіли на м'якій лавочці, як учні; власне, для цього Раман і тримав лавочку. Примадонна нервулася; молодий актор метав очима блискавки – через молодий вік він плутав сцену з життям і тому сам собі здавався безкомпромісним героєм, борцем за справедливість; ще поля-

кає, боронь боже, на знак протесту піти з трупи...

Розмови не вийшло.

Тобто спершу все йшло наче в п'есі – провідний актор довго й логічно говорив про найкращі роки, що їх найкращі люди віддали найкращому театрові і за це одержали від найкращого театру гіркого копняка; примадонна скорботно кивала, а хлопець сопів і мовчки рвався в бій. І вирвався, і його понесло, і він почав верзти нісенітниці, щедро присмачені словами «зрада», «несправедливість», «сваволя»; Раман слухав, примружившись, і бачив, як округляються очі в інших делегатів – вони давно вже не раді були, що допустили у свої лави дурну молодь.

Хороший був хлопець, з жалем подумав Раман. Хороший би виріс актор, майстерний, сильний...

– Що ви маєте на увазі під «сваволею», Гришко?

Хлопець осікся. Звів брови:

– Якщо люди, які все життя віддали театру...

– Що ви маєте на увазі під «сваволею»?

– Та вони були тут... тридцять років тому!.. Сорок... Коли ні нас тут іще не було, ні...

Усе-таки й дурості буває межа; хлопець загнувся. Хоч, можливо, це актор на епізодах штрикнув його чимось у спину...

– ...ні мене, ви хочете сказати, Гришко? Не було ні вас, ні мене?

Хлопець мовчав, і решта троє теж мовчали. Мовчала,

стиснувши губи, примадонна. Мовчав голова опозиції, провідний актор театру, улюбленець публіки... Мовчав, хоч міг би сказати!.. І навіть актор на виходах теж мовчав. Бо розумів, що слова його марні... І Раман раптом ясно зрозумів, що скандалу не буде. Видихнувся скандал.

Та невже ж я таке чудовисько, подумав він байдуже. Та невже ж я всіх їх так залякав. Прямо культова фігура якась – Раман Кович у жорсткому кріслі художнього керівника...

– Не розумію, що за трагедія? – він відхилився на спинку. – Належна шана, безумовно, ми влаштуємо урочисті проводи...

– Похорон, – упівголоса сказав актор на виходах.

Раман вирішив не почути:

– ...Тягар років, заслужений відпочинок, пристойна пенсія і на спочинку – гідна пошана?

– Це забуття, – тихо сказала примадонна, і очі її блиснули холодно й гнівно. – Ви чудово розумієте. Крім «пристойної пенсії» є ж іще... Їх можна було б лишити на разових... на виходах... і люди почувалися б потрібними. Але, як я розумію, ми дарма сьогодні прийшли...

– Недарма, – Раман зітхнув. – Тепер я принаймні маю уявлення про... Гришко, чи дозволить вам ваше сумління працювати в трупі, де панує «сваволя», «несправедливість» і навіть «зрада»?

Зависла мовчанка. Хлопець набрав у груди повітря:

– Я хотів сказати...

– У згоді зі своїм сумлінням ви, Гришко, повинні негайно зажадати у мене звільнення. І повірте, я задовольню ваше прохання... Це все, добродії?

Вони й далі мовчали.

Хлопець усвідомлював науку, примадонна лаяла себе за змарнований час, провідний актор міркував про власну долю, бо нинішнього улюбленця публіка завтра забуде, критики осудять його за найменший огріх, а головний режисер двічі й тричі повторить перед телекамерою, що в його театрі головне не «зірки», а ансамбль, атмосфера...

І тільки актор на виходах не боявся й не шкодував. Він просто розумів, яка це все марнота.

А хто він у Печері, несподівано для себе подумав Раман. І його аж у піт кинуло від самої цієї думки.

Четверо різних людей... Примадонна, зрозуміло, хижачка. Дрібна, можливо, з жовтих схрулів; багато акторів, скоріше за все, хижаки, але от режисери – хижі ВСІ...

Він здивувався своїм думкам і злякався їх.

Через годину після того, як делегація пішла, про зустріч попросив один із звільнених – старий актор, чий злет і успіх збіглися з Рамановим шмаркатим дитинством. Тепер це був дуже старий, дуже нездоровий, засохлий, мов вобла, чоловік – з гривною сивого поріділого волосся, глибоко запалими очима та неймовірно довгими, жовтими від нікотину, нервовими пальцями.

Раман злякався цього візиту. Добряче здрейфив – і навіть

хотів відмовити старому в прийомі, проте вчасно схаменувся. Привітно вийшов назустріч, запропонував каву, підсунув пачку сигарет; він чекав і боявся докорів і скарг, але помилився й тут. Скарг не було.

Старий просто кутив, дивився на Рамана й мовчав; Раман удав, що не помічає болю, прихованого на дні прищуплених старечих очей. Раман знав, що не пізніше ніж через рік-два йому доведеться говорити промову над труною цієї людини – і тоді пригадається йому цей день і цей погляд; Раман це добре знав, проте змінювати один раз вирішене було проти його правил. Тим більше що вирішено, в принципі, цілком правильно.

Старий докурив, вибачився й пішов; Раман залишився сидіти, втупившись у громіздку, на півстола, коробку, де перебувало в мініатюрі свіже й сміливе, щойно вчора схвалене сценографічне вирішення нової вистави.

Раман дивився, й мініатюрні декорації населялися крихітними фігурками людей – його акторів; люди бігали й плакали, виконували одночасно по десять режисерських завдань, проте Раман бачив тільки дерев'яну коробку. Скринька, оббита чорними оборочками лаштунків. Шар пилу на колосниках...

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.